

AAKUUSTI

SAVOLAESUUVEN IÄNENKANNATAJA

4/08

Joulukuu 19. vsk

Sisältö:	Sivu		
Pääkirjoitus: Arvo äitiemme kielelle	3	Saksaa savoksi	21
Kotiseutuseminaari Lapinlahdella	5	Oikeuslaitoksen kehitys osa IV	22
11. Murreviikko	7	Moisander johtaa kotiseutuliittoa	23
Muistelmia kolmesta persoonasta	8	Rieska-Kalle väänsi puheen naisille	24
Juankosken seuratalo yli 100 v.	10	Savon Kielen Seura r.y. vuosikok.	24
Lauri Kettunen Tartossa	12	Paakkila selittyy monin tavoin	25
Saana' lämmitystä	14	Saksittuja: M-R Saastamoinen	27
Savolaesuuden vilosovia	15	Äidin kieli, runo	31
Sade vihkii mustalaisen	16	Lehtori Fritiof M. Laukkanen	32
Onkvesj kuataa vetesä Viantaan	17	Antifestivaaliolympialaiset	34
Ajatuskytkennät murteen antia	18	Tilda Löthman-Koponen	34
Kotiseutupäivät Nilsian Tahkolle	15	Raija Uhlbäck myös jäsensihteeriksi	35
Kaltiosta vuoden laatulehti 08	20	Liity jäseneksi, jäsenhakukaavake	35

Savon Kielen Seura r.y:n hallitus 2008

Puheenjohtaja Osmo Hänninen (09), Anna-Liisa Happonen (09), Seppo Kono-
nen (09), Matti Lehmonen (09), Jukka Lappalainen (10), Eila Ollikainen (10), Leo
Puurunen (10), Teuvo Laakkonen (10), Olavi Rytönen (09), Aune Räsänen (09),
sihteerit ja jäsenasiat Birgitta Pajusilta (10).

Varajäsenet:

Varapuheenjohtaja Ritva Kokander (09), Eeva-Liisa Pennanen (10), Pali Pekka-
rinen (09), Erkki Rynänen (09), Marja-Riitta Saastamoinen (09), rahastonhoitaja
Raija Uhlbäck (09) ja Matti Väisänen (10).

AAKUSTI 4/2008

Savolaesuuden iänenkannattaja, 19. vuosikerta.
ISSN 1456-3827, www.savonkielenseura.fi
Kultti ry:n jäsenlehti (www.kultti.net)

Julkaisija: Savon Kielen Seura r.y.
Perustettu 1982.

Päätoimittaja: Osmo Hänninen, Kuopion
yliopisto, PL 1627, 70211, KUOPIO
P. 050 550 6903, osmo.hanninen@uku.fi

Toimituskunta: Osmo Hänninen, Jorma
Julkunen, Osmo Pekonen, Asko Ruuskanen,
Alpo Räsänen, Seppo Suhonen ja Jukka
Nykänen.

Piirtäjä: Jukka Lappalainen, Lapinlahti

Taitto: Jukka Nykänen

Hinnat: Vuosikerta 4 num. 15 e. irtonumero 5 e.
S k:n seuran jäsenille sisältyy jäsenmaksuun.

Ilmoitushinnat:

1/1 sivu on 250 e, 1/2 sivua: 125 e

Pankkiyhteys: OP 539 708-20012 821

Painopaikka: Kuopion painatuskeskus, Kuopio

Seuran sihteerit: Birgitta Pajusilta,
Vuorelankatu 12 - 14 A 4, 70300 KUOPIO, Puh.
040 572 9776, birgitta.pajusilta@dnainternet.net

Rahastonhoitaja Raija Uhlbäck, Puijonsarventie
15 B 9, 70260 KUOPIO, P. 050 917 4462, rajia.
uhlback@suomi24.fi

Tilaukset ja jäsenasiat: Raija Uhlbäck,
yhteystiedot ks. yllä

No 1/2009: Aineiston jättöpvm. 10.02.2009
osoitteeseen, e-mail: jny@pp.inet.fi

Arvo äitiemme kielelle

Kesällä 1863 J.V. Snellman sai Keisari Aleksanteri II allekirjoittamaan Hämeenlinnan Parolan nummella säädöksen suomen kielen asemasta suuriruhtinaskunnassaan. Helsingin senaatti sai tämän jälkeen yhtyä hallitsijan jo ilmaisemaan tahtoon.

Parin kymmenen vuoden siirtymäaika varattiin. Vaikka todellisuudessa siirtymäaika kesti pidempään, valtava muutos rahan oikeuksissa pääsi käyntiin. On syytä muistaa, että J.V. Snellman oli itse ruotsinkielinen. Häneltä on tuskin jäänyt montaakaan puhtaasti vain oman käden jäljen varalla kirjoitettua suomenkielistä tekstiä. Hän koki näet tarvitsevansa ilmaistessaan ajatuksiaan suomen kielellä apua, vaikka hän oppi puhumaan suomen kieltä viimeistään Oulun kouluvuosinaan.

Nyt elämme mielenkiintoista aikaa. Suomen kielen asemaa, erityisesti sen tutkimuksen asemaa ollaan heikentämässä.

Prosessi taisi alkaa Suomen Ateenassa, Jyväskylässä, jossa aikanaan käynnistettiin suomenkielinen opettajakoulutus, kun suomen kielen ja erityisesti sen kirjallisuuden opetuspätevyudessa asetettiin englannin kieli suomen kielen edelle. Nyt opetusministeriö on panemassa vieläkin paremmaksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kohdalla. Näin siitäkin huolimatta, että juuri oman äidinkielemme opetuksen varassa on maamme rakennettu sellaiseen vaurauteen kansan lahjakkuusvoimavarat liikkeelle saaden, että voimme pää pystyssä kulkea missä tahansa maailmassa. Ja opetuksen mallia halutaan juuri Suomesta maapallon eri kulmille. On syytä muistaa, että ihmisen henkisten voimavarojen käytön suuri salpa aukeaa vasta, kun niiden ilmaisussa voi käyttää omaa kieltä puheessa ja kirjoituksessa.

Oman äidinkielen oppiminen alkaa jo

äidin kohdussa, ja se jatkuu kotipiirissä. Ennen kouluikää esimerkiksi terveyteen ja luontoon liittyvät sanastot ja ymmärrys ovat saaneet kivijalkansa.

Kielellinen ilmaisu kehittyy aivojen kehityksen rinnalla, ja se vaikuttaa myös siihen. Hermoratojen ja aivojen sisäisten yhteyksien rakentuminen vie aikaa. Kaiken tuon rinnalla on opittava äidin kieltämme. Oman kielen hyvä hallinta luo pohjan myös muiden kielten tulevalle hallinnalle.

Nyt äidinkielen voimavarojen karsimisen syyksi sanotaan, että meidän on pakko ”kehittää” karsimalla julkista sektoriamme, kun luonnollinen väkilukumme kasvu on pysähtynyt eikä työvoimaa riitä - siis ei edes oman äidinkielemme hoitoon, tutkimiseen ja kehittämiseen.

Tietotekniikan tulviminen kaikille elämän alueille ja englanninkielen käytön yleistyminen itse asiassa pakottavat vahvistamaan juuri äidinkielen opetusta, jotta nuoret oppisivat ilmaisemaan täsmällisesti ja luovasti itseään myös kirjallisesti. Nuorten, varsinkin poikien kirjallisesta ilmaisutaidosta ollaan huolissaan.

On pakko kysyä, miten tyytyväisinä kansakuntamme ja kulttuurimme rakentajat Agricola, Snellman ja Cygnaeus mahtavat seurata kansamme päättäjien ajatuksen kulkua. Viimeistään Kuopion vuosinaan kansallisfilosofimme Snellman tuli vakuuttuneeksi kansan kielen merkityksestä. *Saima* ei riittänyt suomalaistamaan Suomea. Näin hän otti vastuun myös *Maamiehen ystävän* toimittamisesta, vaikka ilman kieliapua se ei olisi onnistunut.

Meillä on varaa ja täytyy olla aina varaa oman äidinkielemme hoitamiseen. Olemme myös esimerkkinä ja tukena kielisukulaisillemme.

Osmo Hänninen

Lapinlahdella oli esillä 2,4 hyllymetriä savolaisia kotiseutujulkaisuja

Kumman pitäjän julkaisujen pino on korkeampi, vertailevat Kiuruveden Jukka Lappalainen vas. sekä Lapinlahden Leo Puurunen. Lapinlahdella se on puoli senttiä korkeampi, todistaa kolmanneksi korkeimman, Tuusniemen pinon viereltä Anna-Liisa Happonen.

Kotiseutujulkaisut ovat kasvava kirjallisuuden laji. Painokustannuksia laskenut digitekniikka ja palvelukustantaminen houkuttavat yhtä useamman yksityisen, suvun tai kotiseutuyhdistyksen innotumaan oman kirjan tekemisestä.

Pohjois-Savosta on tähän mennessä tehty kolmisen tuhatta julkaisua: kotiseutuja kylähistorioita, sukututkimuksia, elä-

mänkertoja, tapakuvauksia, muisteluksia, runoja, kuvakirjoja jne. Osa oli näytteillä 8.11 Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liiton kotiseuduntutkimuksen seminaarisessa eli mittanauhalla mitattuna 2,40 metriä kotiseutukirjallisuutta.

Leikkimielisessä kisassa Lapinlahden (57,5 cm) ja Kiuruveden (57,0 cm) kirjapinot nousivat korkeimmiksi. Seuraavina

Tuusniemi (34,8 cm), Vehmersalmi (24,8 cm), Kuopio (16,7 cm) ja Varkaus (14,2 cm). Seminaariväen tuomista kirjoista koottu näyttely ei ollut kaikenkattava, mutta jotakin kärkekuntien vahvuudesta mittaustulos kertoo.

Vanhemmasta päästä oli esillä Lauri Leskisen esikoisromaanin (1948) *Ehtoolla sitten raukee turhaan* Kiuruvedeltä ja Lapinlahdelta vielä vanhempi Juhani Ahon *Rautatie* (1884). Molemmat ovat romaanineja mutta ehdottomasti myös kotiseutukirjallisuutta. Kuin myös tuoreimpana Leppävirta-seuran kustantaman ilmestynyt Tilda Löthman-Koposen elämäkertä *Laulu syömmet aukaisee* Tiukka määritelmää sille mikä on kotiseutukirjallisuutta ei voi eikä ole tarpeenkaan tehdä.

Tietosuojalaki velvoittaa

Ensisijaisena kotiseutujulkaisua varten tarvitaan kotiseututiedon keräämistä ja tallentamista ja siihen Lapinlahdella kotiseutuyhdistysten liiton syyskokouksen yhteydessä pidetty seminaari tarjosi opastusta. Kotiseutuliiton syksyllä aloittanut toiminnanjohtaja **Lasse Saressalo** oli sa-

malla esittäytymässä pohjoissavolaiselle kotiseutuväelle. Saressalo on tehnyt kansanperinteen tutkimusta paitsi suomalais-ugrilaisten sukukansojen myös kveenien keskuudessa Norjassa.

Tutkimuksen tekemisessä on kolme vaihetta: dokumentointi, muokkaus ja tietojen tallentaminen. Tietosuojalaki tuo yksityistä ihmistä koskevien tietojen käyttöön uusia vaatimuksia. Elossa olevalta ihmiseltä on aina kysyttävä lupa hänen tietojensa käyttöön ja julkaisuun, muistutti Saressalo.

Arkistokantojen digitalisoiminen on tuonut arkistot uudella tavalla yksityisten tutkijoiden ulottuville. Kansanrunousarkistosta voi saada suoraan kotikoneelleen tietoja esimerkiksi tapakulttuurista koskevista vanhemmista tutkimuksista.

Saressalon mielestä on hyvä tutustua samasta aiheesta tehtyihin vanhoihin tutkimuksiin ikään kuin samalle aaltopituudelle pääsemiseksi. Omat uudet tiedot on limitettävä vanhan sekaan eikä tässä prosessissa pidä kiirehtiä liikaa.

Älkää tehkö väkisin vaan antakaa kypsyä rauhassa, hän muistutti.

Kotiseutuliiton toiminnanjohtaja Lasse Saressalo ja tietokirjailija Minna Kettunen hakevat kotiseutujulkaisuseminnaariin Kotiseutuliiton nettisivuilta savolaisia julkaisuja.

Kilpajuoksua ajan kanssa

Tietokirjailija **Minna Kettunen** kertoi kokemuksia perinneaastatteluista, jotka hän kokee äärimmäisen tärkeäksi ja antoisaksi työksi. Joskus haastattelija joutuu juoksemaan kilpaa ajan kanssa mikä antaa työhön vakavan pohjasävyä. Kukaan toinen ei osaa kertoa samaa tarinaa kuin haastateltava – entä jos ei pystykään enää palaamaan aiheeseen eikä tarkistamaan?

Tekniset apuvälineet ovat hyvät olemassa, mutta niiden ei saa antaa hallita. Joskus paras apu voi olla nauhurin tms. käytön hallitseva näppärä assistentti.

Minna Kettusen oman kokemuksen mukaan tuottoisa osa on myös haastattelun jälkihoito.

Harva ihminen pystyy ensimmäisellä kerralla jäsennellysti kertomaan tarinansa ja kiinnostavia yksityiskohtia, mutta haastattelu saattaa sysätä liikkeelle muistiprosesseja. Siksi kannattaa soittaa haastateltavalle muutaman päivän päästä, kysellä vointia ja kuulumia ja onko muistunut jotakin mieleen. Yleensä on, hän vihjasi.

Alustajilta kyseltiin luotettavuuden ongelmasta. Ihmismieli muistaa sen minkä haluaa muistaa ja unohtaa omalta kannaltaan vähemmän tärkeän tai häpeällisen. Useamman ihmisen haastattelemisen sa-

Väärnin pappilan ikkunasta näkyy syksyinen Onkivesi.

masta aiheesta tuottaa jo luotettavaa tietoa, mutta joskus täytyy pestä kädet etukäteen ja kertoa, että saatu tieto on kerrottua ”näin sanotaan”.

Väärnin pappila herää eloon

Lapinlahden uusin matkailukohte Väärnin pappila, kirjailija Juhani Ahon

Väärnin pappilan nykyinen emäntä Minna Kettunen ja Juankoskella seurantalokorjausta seurannut lehtori Marja-Sisko Pihl haluavat vanhat kulttuurirakennukset käyttöön.

syntymäkoti oli tutustumiskohteena seminaarin jälkeen. Kaksi vuotta sitten kirjailija Minna Kettunen ja muusikko **Jarkko Rissanen** ostivat tyhjillään olleen pappilan Lapinlahden seurakunnalta tuhannella eurolla.

Osakeyhtiö Väärnin pappilan osakkaina on yksityishenkilöitä ja yhteisöjä. Päärakennus on kunnostettu asuinrakennukseksi ja yrityskäyttöön. Kaksilapsinen perhe asuu itse yläkerrassa, alakerrassa voidaan pitää tilaisuuksia ja perhejuhlia. Tarjoilun järjestämiseen on luvassa apua läheisen Portaanpään opiston keittiöstä.

Onkiveteen pistävän niemen tyvessä sijaitsevasta pappilasta tuli Iisalmen emäseurakunnan kappalaisen virkatalo 1787. Ensimmäinen asukas oli Johan Forselius. Kaksikerroksinen empiretyylinen pappilarakennus valmistui 1839. Pappilassa on säilynyt alkuperäinen kustavilainen huonejärjestys, jossa on keskellä iso sali ja päädyissä kamarit. Lattiat on jouduttu uusimaan, sillä seurakunnan vuosituhannen vaihteessa aloittamassa ja sitten keskeytyneessä korjauksessa alkuperäiset lattia-lankut ehdittiin poistaa. Tapetit on tehty maalaamalla vanhaan tapaan shabloonalla ja töppäystekniikalla.

1859-1865 kappalaisen apulaisena toimi Teodor Brofeldt, joka asui sittemmin purtussa erillisessä asuintuvassa. 11.9.1861 syntyi esikoispoika Johannes, kirjailija Juhani Aho. Tarkoitus on pyhittää Ahon tuotannolle nurkkakamari, haaveena on jopa Juhani Ahon *Papin rouvan* esittäminen pappilan tiloissa.

Väärnissä asui seurakunnan kappalaisia 1990-luvulle saakka. Remontin aikana löytyi rossipohjasta pappilamiljööstä vuosisadan alussa kuvattuja lasinegatiiveja, jotka joku on tallettanut. Kuvaajasta ei tietoa, mutta Minna Kettunen luonnehtii negatiiveja ”aarrelöydöksi”.

Teksti ja kuvat: *Eila Ollikainen*

MURREVIIKKO

11. KERRAN

KUOPION

TORILLA

29.6. – 4.7.2009

Savon kielen seura r.y. järjestää jo perinteeksi muodostuneen ja yleisön suuren suosion saavuttaneen murreviikon ensikin kesänä. Ohjelmaa on torilla maanantaista perjantaihin klo 12 – 13. Lauantaina 4.7.2009 esiintymisaika on klo 12 – 14.

Esiintyjät eri murrealueilta ovat myös erittäin tervetulleita! Erikoisesti lauantaina haluttaisiin kuulla esiintyjä tavallisen toriyleisön joukosta ja siksi on varattu pidempi esiintymisaika.

Tervetullo – huastammaa savvoo - hiljoo ja kovvoo!

Birgitta Pajusilta
Savon kielen seura r.y:n
sihteri

Muistelmia kolmesta

- Einosta, Liisasta ja Bertasta

Oli tammikuu 1988 kun Savon kielen seura piti kokoustaan Iisalmissa. Ja kun elettiin aikaa, jolloin ”bensa oli halapoo ja muakunnan tytöt korreita”, kokoukseen ja esitelmätilaisuuteen tultiin Savon laajalta alueelta. Kulttuurisali täyttyi hyväuskoisista savolaisista ja savolaisuuvven vankumattomista kannattajista.

Niinpä minäkin läksin ihan yksin ajelemaan ”Iisalmeen kokkoousreissulle”. Kaasujalka oli kepeä, eikä edes tammikuinen tuisku estänyt lähtöintoo. Aviomieskään ei estellyt lähtöä yksin ajoon, vaan lämmitti dieselin ajokuntoon. Olin silloin 44-ikäinen ja melko railakka autoilija. Matkahuolet eivät painaneet!

Tulin Iisalmeen ja ehdittäessä tulokahveille tapasin **Liisa Karttusen** ja **Bertta**

Bertta Räsänen taisi perinneruoanlaiton.

Räsäsen iloisissa merkeissä.

Liisa Karttunen oli Savon kielen seuran perustajajäsen ja myöskin hän oli paljon avustanut taloudellisesti seuraa. Hän sanoi minulle:

- Tule samaan kahvipöytään! Ja minä istuuduin Liisan ja Bertan kanssa kahveille. Bertta kertoili hauskoja juttujaan. He olivat olleet hiljattain yhdessä Kanarian matkalla ja päättäneet sinne lähtiessään, että nyt eivät kerro, eivätkä ilmaise sitä, että ovat savolaisia. Mutta sitten heidän ollessaan aterialla Liisa kaatoi Bertan laisiin ruokajuomaa ja Bertta huudahti:

- Elä paa nuin täätehen...

Viereisissä pöydissä istuneet suomalaiset olivat silloin kääntäneet päänsä ja hymyilleet heille.

- No, nythän sinä sen sanoit, nuhteli Liisa Berttaa.

Liisa Karttunen oli myös hyvin kiinnostunut karjataloudesta. Hän tiesi, että olen Hongiston talon nuori emäntä ja teen karjataloustöitä. Liisa alkoi kysellä lehmien lypsytuotannosta, jotka silloin olivat keskimäärin 4500-5000 kg vuodessa. Lehmien lukumäärä oli tuolloin 18 ja vuosituotanto kohtuullinen. Minulle jäi tunto, että Liisa arvosti karjanhoitoa, navettatyötä ja kaikkea sitä, mitä maatilan hoitoon liittyy. Siinähan on taloutemme perusta ja myös pahojen aikojen varmuusvarasto.

Bertta siirsi ruokaperintöä

Bertta Räsänen (1921-1994) oli kansanomainen ja aina iloinen. Hän hyväksyi meidät nuoremmat ihmiset lähellään ja oli valmis opastamaan perinneruoan valmistuksessa. Hän toivoi esiäitien ruokaperintön siirtyvän eteenpäin. Ja niin tapahtui!

”Hyvvee ja hyvän parasta” on savolainen ruokakirja, omaleimainen ja luonteva keitokirja nykyemännänkin käyttöön. Minulekin hyvin tarpeellinen! Bertan aloitteesta Pohjois- ja Etelä-Savoon valittiin omat pitäjäruoat ja siitä kehkeytyi lopulta helmikuussa vietettävä ”Suomalaisen ruoan viikko”.

Säisä oli kyläyhteisötuntojen tulkki

Kirjailija **Eino Säisä** (Iisalmen mlk 15.12. 1935-Iisalmi 30.10.1988) oli 1970-luvun huomattavimpia suomalaisia eepikoja. Tapaaminen Einon kanssa tuona tammikuun kokousiltana 1988 jäi viimeiseksi. Hän piti kokouksen jälkeen kirjallisuusluennon. Eino oli kansakoulunopettaja.

Kirjallisuuden kentällä toimiessani Vestäjien puheenjohtajana hän oli hyvä ystäväni ja monella tavalla henkisesti auttani ja eteenpäin ohjaava. Eino tunnetaan ennen muuta maaseudun kyläyhteisön ja sen jännitteisten ihmissuhteiden tulkitsijana. ”Kukkivat roudan maat” – sarja oli sodanjälkeisen suomalaisen kirjallisuuden ykkösteos.

Hän on kirjoittanut myöskin novelleja jokamiehen luettavaksi. Pohjoissavolaisen ja kainuulaisen kulttuurimaiseman kirjailijana hänet tunnistettiin viimeisessä eesseekokoelmassa Urho Kekkosen aikakauden turvalliseksi merkitsijäksi.

Eino Säisä oli yksinäisyydessä viihtyvä, mutta tarkasti aikaansa seuraava. Hän ei kestänyt mediassa alkanutta kovaa, edestakais’ vellovaa sävyä, vaan media koitui hänen kohtalokseen. Vieläkin muistan Einon ystävällisen pyynnön kokousiltana: - Airi on tehnyt kalakukon. Lähde, Aune, minun mukaani syömään kuumaa kalakukkoa!

Mutta en voinut ottaa vastaan kutsua ja lähteä Säisän kotiin Otavankadulle, koska edessä oli yksinajo Vehmersalmen Vuorisaloon. Oli alkanut pyryttää ja tie oli pimeä. Täytyi ajella hissunkissun!

Liisa Karttunen, suuri vaikuttaja.

Lopulta kävi niin, että tuisku oli tukkinut Hongiston tulotien ja mersuni juuttui kinokseen navetan takana kaarteessa. Piti loppumatka kotiin juosta jalkaisin ja isäntä, joka oli jo odotellut, meni lapioidaan auton pois kinoksesta. Sellainen oli Iisalmen reissu 1988! Siitäkin selvittiin ja jäi hyvä muisto kerrottavaksi.

Aune Räsänen, Vehmersalmi

Eino Säisä, herkkä kylätunteiden tulkki.

Arkkitehti Juha Rajahalme esittelee seuratalon juhlahuoneistoa ja uutta näyttämöä.

Juankosken seuratalolla ikää yli sata vuotta

Tässä maassa on seurataloja yhteensä enemmän kuin kirkkoja. Siihen mahtuu ainakin nuorisoseurojen-, työväen-, manttaalikuntien-, maamiesseurojen- ja raittiusseurojen taloja.

Teollisuuspaikkakunnilla, kuten Juankoskella, on tehtaan omistajien rakennuttamia, yhteisiksi kokoontumispaikoiksi tarkoitettuja taloja.

Juantehtaalla, ruukilla elettiin voimakasta muutosten aikaa 1900-luvun alussa. Konkurssin jälkeen tehtaalla oli uusi omistaja, vapaaherra **Anton von Alftan** v:sta 1904. Isännöitsijänä oli Kaavin kirkkoherran poika insinööri **L. M. Ottelin**, jonka johdolla rakennettiin höyrysaha ja aloitettiin puuhiomon rakentaminen. Tuotantoa muutettiin raudan tekemisestä puunjalostukseen.

Kokoontumispaikoiksi sopivia julkisia rakennuksia oli vähän, oikeastaan vain tehtaankirkko, joka toimi myös kouluna sekä 1891 valmistunut koulurakennus, joka olikin eräänlainen monitoimitalo. Siellä kokoontuivat mm. lauluseura, voimisteluseura, raittiusseura Rusko, Juantehtaan

WPK:n torvisoittokunta ja Juantehtaan nuorisoseura. Seuratalon valmistuttua 1906 useimmat toiminnat siirtyivät sinne.

Seuratalosta, sen ravintolasta, tuli pitkäksi aikaa puhallinsoittajien kotipaikka. Noihin aikoihin 20-vuotias puhallinorkesteri oli nimeltään Juantehtaan nuorisoseuran soittokunta ja taas myöhemmin Vapaa-palokunnan soittokunta.

Vaikka koulutiloja oli jo kahdessa rakennuksessa, ne eivät riittäneet, koska oppilaita tuli myös muilta paikkakunnilta ruukkiyhteisön ulkopuolelta. Niinpä osa koulun toiminnasta siirtyi vastavalmistuneelle seuratalolle ja jatkoi siellä aina vuoteen 1925 saakka.

Työväen liikkeen nousu

Seuratalon rakentaminen ja työväenliikkeen nousu ajoittuivat Juankoskella samaan aikaan. Upouudessa seuratalossa järjestetyt nuorisoseuran illamat, ja etenkin ohjelmassa ollut näytelmä kärjisti työväen ja nuorisoseuran johtohenkilön välejä. Tapahtumat olivat siinä määrin rajuja,

että v. 1907 konepaja, valimo ja käsipaja tehtaalla suljettiin ja monet tehtaalaiset hädettiin asunnoistaan.

Pinnallinen historian tarkastelu ei kerro, mitä kaikkea seuratalolla tapahtui Suomen itsenäistymisen aikaan, mutta Juankosken kunnan syntymisen (1925) myötä Seuratolokin sai uusia tehtäviä. Siitä tuli mm. kunnanvaltuuston kokouspaikka noin 10 vuoden ajaksi.

1930-luvulla perustettiin urheiluseurat Juankosken Kuuhu (SVUL) ja Juankosken Pyrkivä (TUL), joista molemmista tuli ahkeria Seuratalon käyttäjiä niin urheilutoimintojen kuin iltamien ja tanssien järjestäjinä. Urheilutoimintoihin liittyen suuri juhla seuratalolla oli urheilukentän vihkiäiset v. 1936.

Sodan aikana lähes kaikki oli toisin. Tansseista seuratalolla ei puhuttakaan. Muutkin juhlariennot olivat vähissä. Mutta itse taloa tarvittiin. Mm. lotat ja pikkulotat kokoontuivat seuratalolla. Ja monelle evakkoon joutuneelle seuratalo oli ensimmäinen mieleen jäänyt paikka Juankoskella, koska sinne tuotiin ja sieltä heitä ohjattiin uusille asuinsijoille

Näytelmäiltamia sotien jälkeen

Toiminta seuratalolla jatkui vilkkaana heti sodan jälkeen: tansseja, ohjelmallisia iltamia näytelmineen, koripalloa, joulujuhlia ja myös perhejuhlia. Näitä aikoja monet juankoskelaiset muistelevat. Itse kullakin ovat vähän erilaiset muistot päällimmäisinä: kenellä Kymin joulujuhlien lahjapussi, jossa oli omena ja karamelleja, kenellä tappelunpoikaset ulkona nurkan takana, kenellä taas elokuvat, iltamat tai jännittävä tansseissa käynti. Oppikoululaisilla nimittäin oli tanssikielto. Eikä auttanut, vaikka oli rippikoulun käynyt. Rehtori, kirkkoherra **Helanen** saattoi vaikka erottaa koulusta, jos tuli ilmi, että keskikoulunoppilas oli käynyt seuratalon tansseissa.

1940-luvun puolivälissä alkaneet elokuvaesitykset eivät vähentäneet näytelmäharrastusta, joka oli ollut vireää jo ennen sotia. Heti sodan jälkeen ensimmäinen kokoillan näytelmä oli työväenyhdistyksen esittämä ”Roinilan talossa”. Pienempiä näytelmiä harjoiteltiin ohjelmallisiin iltaisiin, joiden ahkerimpia järjestäjiä olivat mainitut urheiluseurat. 1950-luvun lopulla näyttelemisestä kiinnostuneet ihmiset eri tahoilta ryhtyivät yhteistoimintaan ja Tauno Juvosen johdolla perustettiin Juankosken näytelmäkerho v. 1958. Seuratolosta tuli alun alkaen näytelmäkerhon kotiteatteri.

Yläkerran asunto toimistona

Seuratalon ylläpitäjä oli tehtaan kulloinenkin omistaja. Aluksi paroni Alftan ja hänen yhtiönsä Aktiebolak Stömsdalsbruk – Juantehdas Osakeyhtiö ja vuodesta 1915 alkaen Kymin osakeyhtiö. Yhtiö järjesti talolla tilaisuuksia, kuten esim. urheilukauden lopettajaisia ja joulujuhlia tehtaalaisille ja myöhemmin eläkeläisille.

Yhtiö palkkasi talolle vahtimestarin, jonka tehtäviin kuului talon lämmittäminen ja siivous. Työsuhdeasuntona oli kahden huoneen asunto yläkerrassa. Nyt tuo tila on talon nykyisen omistajan, Juha Rajahalmeen yrityksen toimistotilana.

Marja-Sisko Pihl

Seuratalon pääsali on yhä avara ja valoisa, arkkitehti Juha Rajahalme sanoo.

Tarton ylioppilaskunnan omistama talo tuli myös Lauri Kettuselle erityisen läheiseksi, nimittäin juuri tässä talossa solmittiin ja allekirjoitettiin Tarton rauhansopimus 14.10.1920.

Kaiku Kaukasus -vuorilta:

Lauri Kettunen Tarton yliopistossa

Nyky-suomalaisista harva enää tuntee Lauri Kettusen - suomen murteiden tutkijan ja Eestin kansallisen kulttuurin esitaistelijan. Hän lienee tunnetumpi Virossa kuin Suomessa.

Lauri Kettunen syntyi Joroisissa Koskenhovin kartanossa v. 1885, kävi koulua Kuopion Suomalaisessa Yhteiskoulussa, oli mukana vuoden 1918 Eestin itsenäisyystaisteluissa. Tarton yliopiston itämerensuomalaisten kielten professorina v. 1919 -25 hän vaikutti ratkaisevasti eestiläiseen tiede- ja kulttuurielämään.

Lauri Kettunen kuoli 1963 ollessaan paluumatkalla Ruotsista, jossa hän oli osallistunut Viron itsenäisyysjulistuksen 45. vuosipäivien juhliin. Itsenäinen Viro - Eesti Vabariik - oli lähellä hänen sydäntään - hän tunsu sen toiseksi kotimaakseen.

Jo ennen Tarton kautta Kettunen oli tehnyt viisi tutkimusmatkaa Viroon. Roh-

keaa tutkijanmieltä osoittaa esimerkiksi eräs seikkailu: Etsittyään turhaan Tallinnasta asuntoa hän jäi junasta umpimähkään pienellä Kiltsin asemalla - vain suomalainen ylioppilaslakki suosituksenaan. Sillä matkalla hän löysi verrattoman kielennoppaan, erään muonamiehen emännän. Tältä hän sai riittävästi tietoja suomalais-ugrilaisten kielten laudatur-työksi - ja aineistoa väitöskirjaa varten.

Jokainen eestin kieltä opiskellut tuntee Lauri Kettusen Eestiläis-suomalaisen sanakirjan. Minullakin se on kirjahyllyssä.

Etymologia eli sanojen alkuperän selvittäminen kuului Lauri Kettusen keskeisiin kiinnostuksen kohteisiin.

Virolaiset opiskelevat äidinkieltään Kettusen tekemästä kieliopista. Tarton yliopiston opettajana Kettunen joutui usein tuomariksi viron kielen oikeakielisyyssasi-oissa.

Virolainen akateemikko **Paul Ariste** on arvioinut, että Kettunen kykeni - heimo- liikkeen aikana - luomaan pohjan itämerensuomalaisten kielten tutkimukselle ja opetukselle Tarton yliopistossa.

Murrekartasto kuuluu suurtöihin

Suomessa Kettusen suurtyönä voidaan pitää laajan murrekartaston tekemistä. Hän kierteli aineistoa keräämässä pitkin Suomea moottoripyörällä - vähän samaan tapaan kuin kansanmusiikin tallentaja, professori **Erkki Ala-Könni** myöhemmin.

Kävipä kerran Pirkkalan kunnalliskodissa, että kun eräs mummo yritti kovasti puristaa suutaan sanelukoneen suppiloon, häneltä pääsi ääni myös alapäästä. Siihen Kettunen ilvehti tutkijakaverilleen Sovijärvelle: Siinä sinulle todellinen kaksoiskonsonantti.

Osasipa Lauri Kettunen laatia syvällisiä loppusoinnallisia runojakin. Kun ns. uusi runous karttaa loppusointuja, Kettusen mielestä kyseessä on taidon puute.

Pentti Saarikoski kirjoitti äidinkielen merkityksestä: Kielipuilla on juurensa. Puut elävät silloinkin, kun minä luulen, ettei niissä mitään tapahdu, nyt kun katsele niitä tällä tavalla ikkunan takaa. Kun kirjoitan suomen sanan, kuulen keskeytymättömän kaiun, joka kantautuu Kaukasus-vuorilta.

Professori Lauri Kettusen muistolaatta

paljastettiin Kuopion yliopiston 25-vuotisjuhlahallisuuden yhteydessä yliopiston päärakennuksessa v. 1991. Ei ole sattumaa, että laatan tekijä on tarttolainen **Aulin Rimm**.

On arvokasta, että Snellman-instituutti julkaisi v. 1991 Lauri Kettunen -seminaarin luennot vihkosena Palava henki ja kieli. Hyvää vapaata suomea -seminaari pidettiin Kuopiossa 1989.

Meille yläsavolaisille on myös arvokasta se, että Soinlahdessa syntynyt **Seppo Suhonen** on jatkanut Lauri Kettusen työtä - Helsingin yliopiston professorina - tutkimalla itämerensuomalaisia kieliä. Seppo käänsi setun kielestä suomeen setukaisepoksen Pekko, jota voidaan pitää setukan Kalevalana (Hämeenlinna 2006). Teos on omistettu Lennart Meren muistolle.

Olipa Seppo Tarton yliopiston kuratorissa, jonka jäsenenä oli myös silloinen Viron ulkoministeri ja nykyinen presidentti **Toomas Hendrik Ilves**. Sepolle myönnettiin Tarton yliopiston kunniaatohtorin arvo.

Virikkeen tähän juttuun sain, kun pääsin näkemään Tarton yliopistossa Lauri Kettusen nimelle pyhitetyn luentosalin.

Leo Puurunen

Kuvat: JNY

Seppo Suhosen luokkakaveri
Iisalmen lyseosta

Tässä, entisessä loistossaan olevassa salissa juhlittiin rauhansopimusta.

Kappaleet Tarton rauhansopimusasiakirjoista on nähtävillä.

Saana' lämmitystä ennen vanahaan

Lehdellemme:
Ulla Hirvonen, Varkaus

Ennen vanahaan saonan lämmitys olj iha asia'erikseen.

Yllesä olj "kantovesj, vetopuu" ja lapsettii sae olla apuna ja olivatkii isona apuna saonoo lämmitettäessä. Puut haettiin liiteristä ja tuotii kelekalla talv'aekaa saonalle. Vesj haettiin kaevosta tai avannosta ämpärillä, saavilla tae saanakorvolla.

Puita mänj' saanoessa paljo, ku saanat olj yllesä kookkaeta. Ei oes voena ajattelakkaa nykyaja' jatkuvalämmitteisiä saanoja. Mistee sitä oes riittänä puita, jos oes pitänä koko ajan lisätä halakoja?

Ku saana alako olla valamis ja siintymässä, sae alakoo valamistaatua kylpyy.

Ensinnää lyötii häkälölyt, ja sitte löylyä ottamaa ja vastoella kylpemää! Välillä pitj käävää vähä jäähyttelemässä. Pesuaekaan otettiin vettä paasta ja saanakorvosta ja laetettiin saanavattiin.

Jos vesj olj liijan kuumoo, varia, pitj laettoo lissee kylymee vettä. Vielä pesu'yhteyvessä suatto käävä vähä vilivottelemassa ulukona. Ja tuas saanaa! Jos saana olj vej' iärellä, olj heleppo välillä

pulahtoo vettee'uimaa ja tuas lämmittelemää laateille.

Pyyhettä ei oes tarvinna ollenkaa, ku suatto saana' etteisessä kuivatella ihteesä ja sitte laettoo puhtaat vuatteet piällee'. Lopuks' mäntiin pihan läpi tuppaa. Talv'aekaan kipastiin nopeesti hangen ylj' ettee pakkane ennätänä pakkane puremaa. Erikoismaininnan ansahtoo vuoden kohokohdat, joulu- ja juhannussauna.

Juhannuksen aikaan tuotiin pihaan juhannuskoivut ja saatettiinpa laittaa myös saunan luo niitä. Jouluna saunaan voitiin tuoda lattialle olkia. Joulusaunan jälkeen oli miellyttävää asettua joulunviettoon kaikessa rauhassa.

Sauna on ollut ja on edelleen merkittävä tekijä suomalaisessa elämässä. Ei tarvitsisi hävetä, jos on hieman löylynlyömä, kun on saanut syntyä saunassa, kasvaa saunaa lämmitellessä ja "naattia yhä uuvellee" ja uuvellee saanasta". Vanha sanonta kuului: "Kuppuuta piäs", jos joku teki tai ajatteli jotain hassua. Vanhaa ohjetta voisi noudattaa tai ainakin kokeilla vielä nykyisinkin!

Piirtäjä ”Res.korporaali” alias Jouko Suhonen kuvaa savolaisreserviä näin marraskuussa 1939, hieman ennen Mainilan laukauksia.

Savolaesuuden vilosovia

Oekeen kunnan savolaenen toemii savolaesen immeesen, savonmuankielen ja kulttuurin, Savon luonnon ja teollisuuden ja yleensä inhimillisen savolaesuuden hyväks muallimanlaajuisia korkeita morraalisia ja eettisiä arvoja kunnioittaen, sellaesia kuten inhimillisyys, kaaneus, hyvvyys, lempeys ja rakkaus ja avvoimuus tiellä Savon syvämmessä ja siellä kaikkialla muallimassa ja määräysten mukkaan. Savolaen synnynnäisesti löytää ja korostaa toesten ihmmeisten hyviä omi-naesuuksia.

Savolaeseks voe julistaatua jokkaenen syntymäperäenen savolaenen taekka savolaeseen ajattelutappaan soveltuva, kehittyvä immeenen joko virallisesti ilimottaatumalla savolaesen toemikunnan piällysmieshallitukselle tai liittymällä savolaesen ajattelutavan vualijaks ja kannattajaks joko julikisella essiintymisellä taekka mielessään hyväksytyllä savolaesuuteen sammaistumisella.

Jokkaesella virallisesti savolaeseks ili-

mottaatuujalla ja savolaesuuteen sammatuneella on samanarvoenen oekeus kättee arvonimenään Savolaenen ja sukunimen liitteenä nen-piätettä. Tästä arvonimen käättötavasta ja oekeevesta savolaenen piällysmieshallitus antaa pyyvettäessä ja Savolaisen arvonnimen aateliaan merkin-nästä virallisen totistuksen.

Totistus oekeettaa ja velevottaa Savolaesen sissäestämään sen muallimanlaajuusen arvostuksen mikä aena on sisältyntyn savolaesuuteen.

Näellä muallimanlaajuisilla ajatuksilla julistamme savolaesuuden itsenäeseksi elämänmuotoksi ja ajattelutavaksi sillä:

Itsenäenen savolaesuus on alueellisesti rajottamaton, polliittisesti riippumaton ja uskonnoesta vappaa.

Savolaenen on hummaani immeenen, joka välittää ympäristöstään, muista immeesistä ja itestään. Naattii tästä hetkestä, muistaa historiansa ja arvostaa tulleevasuutta.

Erkki Vepsäläinen
AAKUSTI 4/2008 15

Sade vihkii mustalaisen

Nuori mustalainen Zobar on palannut takaisin heimonsa oleiluseuduille Karpaattien vuoristoalueella. Hän varastaa armeijalta hevosia ja haavoittuu taistelussa. Pakoon päästyään hän yhyttää Raddan - mustalaisnaisista kauneimman. Rakkaus syttyy, mutta Raddan toinen kosija Siladi usuttaa santarit mustalaisleirin kimppeun. Zobar tuomitaan hirteen, mutta hän pääsee pakoon.

Rakkaus kahden ylpeän ihmisen välillä on mahdoton. Eikä Zobar suostu nöyrymään Raddan edessä, vaan tappaa tämän heimon nähden. - Ja Raddan isä tappaa Zobarin - verikosto on toteutunut.

Tällainen on juoni Varkauden teatterin esittämässä musikaalissa Mustalaisleiri muuttaa taivaaseen.

Näytelmän pohjana on tuhat vuotta vanha intialainen taru Krishna-jumalan ja paimentyttö Radhan kohtaamisesta. Venäläinen kirjailija Maksim Gorki sovitti tarinan, josta näytelmä on muokattu.

Kauniit puvut ja kaihoisat - vapautta ylistävät laulut upposivat kuulijoihin. Mustalaisten kulttuuri - tosin romantisoituna - viihdytti yleisöä.

Lapsia ennen vanhaan peloteltiin: jos et ole kiltti, mustalainen vie

Mustalaisia tuli Suomeen Ruotsista 1500-luvulla. Kuningatar Kristiina allekirjoitti v. 1637 lain, jonka mukaan kuka tahansa sai hirttää mustalaisen. Mustalaiset saivat kansalaisyhteisyydet Suomessa vasta v. 1919. Heillä ei ole ollut omaa valtiota - eikä maanomistusta. Heidän ainoa turva oli toinen mustalainen.

Hevonen oli mustalaisen pelto. Povaamista ja ennustamista harrastettiin jo In-

16 AAKUSTI 4/2008

tiassa Kali-jumalan temppelissä. Romani-sana tarkoittaa oikeaa ihmistä. Oikea romani ei alistu eikä alistu toisen ihmisen alaisuuteen - ei suostu toisen palvelukseen.

Tämän päivän elämään ei oikein sovellu eläminen hevoskaupoilla, käsitöillä, soitolla, povaamisella, kerjäämisellä, tanssimalla ja laulamalla. Miten sitten ”oikean ihmisen” pitäisi elää?

Hitler tuhosi yli 600.000 mustalaista Göttingenin leirillä

Anneli Sari lauloi Iisalmen kulttuurikeskuksessa täydelle salille.

En tiedä, vieläkö Hortto Kaalo -yhtye on elossa.

Lapinlahden suuri poika - **Taisto Saaresaho** - niitti ensin mainetta etelässä, ennen kuin kelpasi laulamaan taidemuseossa.

Sellaista elämä on, sanoi **Junnu Vainio** - vai oliko se Shakespeare?

Leo Puurunen

PS. Varkautelaiset saivat tulla Iisalmeen opettelemaan äänentoistoa. Liian suuret volyymit pilasivat hienoa kitaramusiikkia - eikä sanoistakaan saanut selvää.

Savo taipuu myös ruotsiksi

Ruotsin kielen opintopiirissä oli selvinnyt sekin asia, miten tulisi sanoa ruotsiksi kysymys:

” Mikä poika?“, siis „ Mikä poika?“, „ Vilken pojke? „ Sehän on helppo asia:

„ Viliken pojke?“ Huom! Pojke pittää laasua oekeen muljaotoksen kera! Vilken- pronominiin on lisättävä tietysti i, ei vilken vaan viliken, että männöö oekei.

Ulla Hirvonen,
Varkaus

Onkvesj, Onklaht ynnä muut onk –alukset vessiin nimet oovat monjaellae seovuilla Suomemmuassa tuttuja. Nimmii alakuperästä tulloo tietennii ens hättään mieleen kalanpyyvyys.

Sana onk(i) on kuitenniin hyvin vanaha, ja se tunnetaan monissa kielissä.

Alakujaan onk suattaa olla peräsin hyvinnii kaakoo, ehkäpä peräti muinaesen Intian sanskriitin kielestä, jossa anka merkihtöö kookkua, taevetta, mutkoo. Mongolin kielessä ongi on aakko, onkalo. Intiasta sana lienöö levinnä matkalla aekoen suatossa länteen päen, esmerkiten muinaeseorooppalaesiin kieliiin.

Unkarissa vastoova sana ag on oksa, liettuan anka tuas silimukka. Itämerensuomalaesista kielistä sana lienöö muinoen laenaatunna vennäeseen: unka tarkoittaa siinä vanahassa kielessä issoo raatakookkua. Ja vielä: latinan uncus on kookku, haka. Jokohan tullaan lähemmäks onkee?

Ruotin valtakunnan vanahasta yleiskartasta löytyy Ongvesi, myöhemmissä laetoksissa Ongvesi.

Lapillahen-Muaningan Onkves kiäntyy, laeva niäten, Kiänninniemen kohalla jyrkästi, melekeenpä taaksepäen.

Perusosa on monikielinen

Onkves –nimen perusosa ves on ookeestaan tuttu lähes kaikissa kielissä Siperjasta Irlantiin ulottuvalla pohjosella

vyöhykkeellä. Etelämpänä sana on latinalesperänen aqva (aqva vitae, elämän ves, josta mm. akvaviitti).

Sukukielissä on ves –sanan ved-, wed-muotoja, joissa d on (ollunna) lähinnä enklannin th:ta muistuttava iäntämys. Mortvan kielessä, siellä keskisessä Vennäänmuassa, ved-ava (th) on vesäet, virossa vete –ema > vee –ema, nykyvirossa ves-. Virroo opetteleva suattaa aprikoeja, mikä se on veski. Sehän on veskivi, mylly. Agricola kiäntää saksan Wasser –sanan: järvi, meri, neste, kusj.

Suomenves perustuu sanan vartaloon vete-, vet-, vede (d=muin.”th”) esm. vete –nä, vet –tä, vedessä. Aenae savossa oovat (olleet) käättössä juohatukset veskäs, vesikäs, vetevä, vettyvä, vettyä, sekä vesikko eli tuhkurj (Musteola lutreola).

Eurooppalaesissa kielissä sana on alakuperältään samantapainen sijataivutusta lukuun ottamatta: saksan Wasser, englannin water, ruotin vatten, tanskan vand (iännästään suunnilleen vanj). Vennään voda, josta vodka, iännntään votka, merkihtöö pikkuves, vetinen. Hypätäänpä vielä länteen päen. Skottilaenen/ irlantilaenen viski (whisky) on sekkiin sama sana perräen muinaesen gaelin kielen uisce –sanasta.

Niin että kansaenvälisiä tässä ollaan, Onkveillä!

Risto Jääskeläinen
Onkvein kalastaja

Ajatuskytkennät murteen antia

Savon kielen seura on olemassaolonsa aikana pystynyt ainakin nostamaan savolaiset keskusteluun omasta murteestaan. Seuran alkuaikoina, 1980-luvun alkupuolella täkäläisten lehtien murrekeskustelu oli hyvinkin runsasta.

1984 Iisalmissa pidetty murreseminaari, jossa eri murteet kohtasivat, innosti sekin osaltaan murrekeskusteluun myös yleisönosastoissa. Seuran vuosikokousten yhteydessä on sitten murretietoa jaettu monessakin eri muodossa.

Vuonna 1985 ilmestynyt *Kielj'kiärylät - Unto Eskelisen* murreopas - olikin sitten merkkitapaus kielen herkkusuille. Kirjan kieliopilliset analyysit Savon murteen erikoisuuksista ovat mestarin työtä. Esimerkkeiksi otetut kiertoilmaisut eli vänkäilyt ovat kirjassa huikaisevinta savoa.

Kokeiluja murteella

Muutamilla tekstikokeiluilla 1980-luvulla mallikoin, miten Savon murre kirjoitettuna sopisi asiaviestinnän välineeksi. Keväällä -83, Savon kielen seuran kokouksen innoittamana, pohdin *Iisalmen Sanomissa* Savon murteella onko tuolla kielellä mitään mahdollisuuksia asiategistissä. Samaa asiaa käsitelin tuolloin *Kiuruvesi-lehden* murrejutussani.

Pohdiskelin kirjoituksessani, löytyisikö savonnetussa tekstissä ilmaisullista sujakkuutta, kiinnostavuutta ja kielellisen merkinnän selvyyttä nykyaikaiselle lukijalle, myös ei-savolaiselle?

Toinen näkökulma, jota noissa teksteissä myös tarkastelin, on Savon murteen kirjoittamisessa hyvin keskeinen asia: Savon kielen vokaalivivahteita ja liudennuksia, ns. ”muljeerauksia” on lähes mahdoton tarkekirjoituksen avulla tehdä sivullisen ymmärrettäväksi ja oikein äännettäväksi.

Aakustilla, Savon kielen seuran jäsen-
18 AAKUSTI 4/2008

lehdellä, on tässä oma erikoisasemansa. Sillä on julkaisussaan ikioma koekenttä.

Kun puhutaan nimenomaan Savon kielen seurasta, tulee ymmärretyksi se, että alue- ja yksilökohtaiset muunnelmat ääntämyksessä ja ilmaisutavassa ovat ’murretta’ ja itse Savon ’kieli’ on sitten tuo koko laajan murrealueen käsittävä sammio, jossa nämä vivahteet kelluvat ja ajan myötä myös hienokseltaan muuntuvat.

Murrepankkeja

Työkseen muualla asuvat savolaiset pystyvät herkemmin aistimaan, tunnistamaan tämän muuntumisen kuin paikallaan asuva kantaväestö. Hyvänä esimerkkinä tästä oli yli-insinööri **Lauri Kärkkäinen** Helsingistä. Tämä kiuruvetissyntyinen murteen ystävä huomasi puheesta herkästi yleiskielen ja murteen väliset kahnaukset. 1970-luvulla edesmennyt Kärkkäinen edisti murteen harrastusta aikoinaan mm. Helsingissä toimivan Kiuruves-seuran puheenjohtajana.

Muualla asuvat savolaiset ovatkin parhaimmillaan kuin eräänlainen elävä murrepankki. Heidän lapsuudenaikainen paikallismurteensa rinnastuu heillä täällä käydessään nykyisin vallitsevaan murreasuun, joka voi paljonkin poiketa vuosikymmenien takaisesta.

Kieli elää

Alpo Räisänen selosti, mainitussa Iisalmen murreseminaarissa vuonna 1984, myös yleispuhekielen käsitettä. Se on hänen mukaansa jotenkin epämääräinen, väljärajainen ilmaisu, joka sijoittuu normitetun kirjakielen ja elävän paikallismurteen välille. Yleispuhekielen voisi kuvitella olevan kuin puu, jonka lehvistössä muhivat herkkuumenina paikalliset sanankäytön virtuoosit. Syrjäseudut pien-

yhteisöineen ruokkivat kielenkäytön paikallisia vahvuuksia. Porukassa sana lentää ja muhii.

Murteen suurinta antia ns. kirjakielen suuntaan ovatkin ajatuskytkennät, joita savolainen voi murteensa keinoin loihkia esiin lähes loputtomiin. Hyvän kielitajun omaavat kirjoittajat, ennen kaikkea kirjailijat, siirtävät tuotannossaan tätä rikkautta yleiskielen lauserakenteisiin. Se toimii parhaimmillaan yleiskielen ravintoalustana.

Lehdistön vaikutuksen voi tällä kohtaa täysin rinnastaa varsinaiseen kirjallisuuteen. Sehän on kuitenkin kirjallisen kielen välittäjänä määrällisesti vahva, tekstien lajirikkaudesta puhumattakaan. Tason kirjavuus on sitten asia erikseen.

Alpo Räisänen totesi esitelmässään että murteen normit ovat murretta puhuvien kielitajussa. Näin siis murre välittää kaiken aikaa tietoa sanojansa persoonallisuudesta ja samalla kasvaa myös sen myötä. Samalla tavoin kieli välittää myös yhteisön kuvaa, sen alueellista ominaislaatua.

Alussa mainitussa murreasuisessa artikkelissani (v.-83) rohkenin ehdottaa jopa eräänlaisen murreparlamentin, kirjallisen myllytuvan, kehittämistä Ylä-Savoon.

Kiel' on koetoksella murrekisoissa. Savon murremestaruuden 2008 pokaalittit: vas. pronssi Maria Kokkonen, kulta Kalevi Puronheimo ja hopea Esko Mykkänen.

Samaa asiaa kysäisi tuolloin nimimerkki Ilmari *Iisalmen Sanomien* pakinassaan, jossa hän lainasi prof. **Osmo Hännisen** kehotusta:

”Milloinika *Iisalmen Sanomat* ryhtyy kommentoimaan ja käsittelemään maakunnan asioita sen omalla kielellä, eli savoksi?”

’Kirjallinen myllytupa’ on ideana tietysti avoin koko murrealueella.

Lienee osoitettu, että Savon murre kirjallisena on omimmillaan sananparsissa, sutkauksissa, kaskuissa ja runoissa. Savolainen puhuu mielellään ”vertaoksilla ku’ Röllykkä-vaenoo”. Sutkaukset ovat parhaimmillaan täynnä vertausta, metaforaa. Sananparsissa ja sutkauksissa puhuu useimmiten suora repliikki, savolaisen ilmaisun suurin vahvuus.

Jukka Lappalainen

Tämä kirjoitus on julkaistu *Iisalmen Sanomissa* v. 1994. Se julkaistaan tässä, eräin muutoksin, Aakustin lukijoille höysteeksi murteesta käytävään keskusteluun.

Murre elää puhekielessä. Siitä vahva osoitus Kuopion kesätorin murreviikko. Kuva Maria Pajusilta.

Palkintokuvassa vasemmalta: Raimo Nikkonen (Portti), Kristian Kurki, Niina Sarkonen, Joonas Pörsti, Tapani Vaahtoranta (UP), Mikael Brygger, Henriikka Tavi (Tuli & Savu). Kuva Marja-Riitta Saastamoinen.

Kultti ry:n toiminnanjohtaja Kirsti Suoranta (vas.) ja Marja-Riitta Saastamoinen Kultin osastolla Eila Olikaisen ikuistamina.

Palkinnon voittaneen Kaltio-lehden päätoimittaja Antti Leikas kiittää palkinnosta.

Kaltiosta vuoden laatulehti 08

Helsingin kirjamesut järjestettiin kahdeksatta kertaa. Messukeskuksessa oli kävijöitä yhteensä noin 69 000. Näin ollen jokaiselle päivälle riitti väkeä tungokseen saakka.

Joka puolella tuntui tapahtuvan. Ehkä suurimman väenpaljouden keräsi paneeli, jossa olivat mm. ulkoministeri **Alexander Stubb** ja kirjailija **Jari Tervo** Helsingin Sanomien toimittaja **Pekka Hakalan** tentattavina. Ruodittiin nyky-Venäjä ja sen asemaa politiikan maailmannäyttämöllä.

Savolaisiakin oli esillä; piispa **Wille Riekkinen** kertoi kirjastaan *Piispan piipia – willejä valintoja Raamatusta* ja emeritusprofessori **Jussi T. Lappalainen** esitelti kirjaa *Suomen sodan historia 1808-1809*.

Vuoden laatulehti 2008 -kilpailun tulokset julkistettiin 23.10.

Helsingin Kirjamesuilla julkistetun palkinnon sai *Kaltio*-lehti.

Palkinto on suuruudeltaan 2 500 euroa, ja sen lisäksi voittaja vei toimitukseensa taiteilija **Katja Tukiaisen** originaaliteoksen. Pääpalkinnon lisäksi kilpailun raati

myönsi kunniamaininnat *Tuli & Savu*-lehdelle, *Ulkopolitiikka*-lehdelle ja *Portti*-lehdelle.

Kilpailun raadin muodostivat graafinen suunnittelija **Jesper Vuori**, journalistiikan professori **Henrika Zilliacus-Tikkanen**, Turun kirjamesujen ohjelmapäällikkö **Kari J. Kettula** ja Akateemisen Kirjakaupan ostaja **Pasi Somari**. Raati teki voittajista yksimielisen päätökselle.

Kulttuuri-, mielipide- ja tiedelehtien liitto Kultti ry myönsi Vuoden laatulehti -palkinnon nyt kolmatta kertaa. Palkintoa sponsoroit tänä vuonna ensi kertaa Akateeminen Kirjakauppa. Kilpailuun osallistui 39 Kultin jäsenlehteä. Viime vuonna voiton jakoivat Ananda ja Libero ja vuonna 2006 palkittiin Tulva.

Kaltio on viileän raikas tuulahdus pohjoisesta. Pohjoinen kulttuurilehti erottui pirteänä ja innovatiivisena kilpailijoiden joukosta. Kaltion journalistinen sisältö on monipuolinen ja mielenkiintoinen, ja lehti tarttuu rohkeasti erilaisiin aiheisiin. Lehti onnistuu hienosti tavoitteessaan pohjoisen käsitteen laventamisessa tar koittamaan ulkopuolelta katsomista ja toi-

sinajattelua. Tämä analogia laajenee myös käsittämään Lappi Euroopassa -tematiikkaa ja tasapainoa pohjoisen paikallisuuden sekä laajemman maailman välillä.

Ulkomuodoltaan Kaltio on hallittu, maulla tehty ja tasapainoinen kokonaisuus. Lehden graafinen linja on samanaikaisesti rauhallinen, puhdas ja sensuelli. Kaltio on ilmestynyt Oulussa katkoitta vuodesta 1945 lähtien. Sen perustivat toimittajat **Atte Kalajoki** ja **Reino Rinne**. Pohjoisen määritelmä ja painopisteet ovat vuosikymmenien aikana vaihdelleet.

Nykyinen päätoimittaja **Antti Leikas** kuvaa asiaa näin: ”Emme halua, että pohjoinen on pelkkä ilmansuunta. Haluamme sen tarkoittavan ajattelua ja näkökulmia, jotka saavat voimansa viimasta, vilusta, ulkoakatsomisen taidosta ja kyvystä ajatella toisin.”

Kolmelle lehdelle kunniamaininnat

Runouslehti Tuli & Savu etenee raadin mielestä rohkeasti ja johdonmukaisesti omalla linjallaan. Lehti on innovatiivinen ja jopa avantgardistinen kokonaisuus. Lehden ulkoasu on erinomaisuudessaan aivan omassa luokassaan: jokainen numero on selkeä ja kaunis graafinen esine.

Kansainvälisiin suhteisiin erikoistunut Ulkopoliittikka-lehti pitää raadin mielestä

yllä laatujournalismin lippulaivaa. Lehden artikkelit ovat korkeatasoisia ja aiheet painavia. Lehdessä on myös hienoja tietopaketteja maailmanpolitiikan ajankohtaisista aiheista. Lehdellä on lisäksi selkeä graafinen identiteetti.

Fantasiaan ja sciifiin keskittyvä Portti-lehti on raadin mielestä genren paras ja monipuolisin lehti Suomessa. Lehti on lukijaystävällinen ja siinä on selvät osiot. Portissa on laajat kirjallisuus- ja elokuva-arvio-osastot.

Lehteä kiitettiin erityisesti asiakaslähtöisyydestä ja palvelukeskeisyydestä. Vuoden laatulehti -palkinnon tavoitteena on tuoda esiin laadukkaita kulttuurilehtiä ja muistuttaa niiden merkityksestä osana suomalaista mediaa ja yhteiskunnallista keskustelua.

Pieniä ja toisin ajattelevia lehtiä tarvitaan median omistuksen keskittyessä ja kaupallistuessa entisestään. Kulttuuri- ja mielipidelehtien toiminta on vaikeutunut viime vuosina johtuen kiinteiden kustannusten huimasta noususta.

Opetusministeriön jakama tuki on 12 vuoden aikana noussut vain kerran, ja tuolloinkin alle viisi prosenttia. Kultti ry tekee juuri nyt työtä lisärahoituksen saamiseksi ja lehtien aseman parantamiseksi.

Marja-Riitta Saastamoinen

Saksaa savoksi

Hauskana muistuu mieleeni menneiltä vuosilta saksanopettajan sijaisuudestani Leppävirralta eräs lukion poika, joka puhui ihailtavan selevelle savvoo ja käytti sitä aina. Ehkä hän ei edes itse tiedostanut, miten mahtavasti hän osasi savoa. Oli todella ”naatinto” kuulla, kun hän käänsi suoraan saksasta savon murteelle vaikeitakin tekstejä. Se on hieno mutta harvinainen taito!

Guten Tag! Wie geht es? Hyvvee pä-

evee. Mitäs sitä nyt kuuluu?

Danke, gut. Und Ihnen? Kiitos hyvvee. Entäs itellennö?

Na ja, es geht. No, mittees tässä. Siinä se männöö.

Schönes Wetter heute! Kaanis ilima tännää!

Die Sonne scheint sehr schön. Aarinkokkii paestaa nii kaaheen kaaniisti.

Gestern regnete es. Öylönhä se sato.

Ulla Hirvonen
Varkaus

Oikeuslaitoksen kehitys Suomessa Osa IV

Perustuslaki ja sen merkitys

Perustuslaki on valtion järjestysmuotoa, ylimmän valtiovallan haltijain toimintaa ja kansalaisten perusoikeuksia koskeva säädös. Kaikkien perustuslakien yhteisnimitys on Valtiosääntö.

Yleensä perustuslain nimellä kulkevia säädöksiä kussakin valtiossa on vain yksi. Suomessa niitä on historiallisista syistä johtuen useampia. Ruotsissa, jonka osa Suomi oli, perustuslain käsite muotoutui 1600-luvulla. Tätä ennen yksilönsuojaa käsittäneet säädökset olivat sijainneet kuninkaanvallassa, jonka kuningas vannoi noustessaan valtaistuimelle.

Perustuslaeiksi luettiin 1700-luvulla Maanlain kuninkaankaari, valtiopäiväjärjestys, säätyerioikeudet sekä joukko muita säädöksiä.

Uusi valtiopäiväjärjestys tuli tarpeelliseksi, kun syyskuun 18. p:nä 1863 valtiopäivien avajaisissa pitämässään puheessa keisari-suuriruhtinas Aleksanteri II lausui että tarvitaan uusi komitea ”tarpeellisten selitysten ja valmistamiseksi Suomessa voimassa oleviin perustuslakeihin.” Komitean tehtävänä oli valmistaa luonnos uudeksi hallitusmuodoksi.

Monien tarkastusvaiheiden ja alkukantertelujen jälkeen saatiin uusi valtiopäiväjärjestys, jonka luonnoksen oli laatinut **J.J. Nordström**. Senaatti ja kenraalikuvernööri antoivat siitä lausunnon ja se tuli keisari-suuriruhtinaan esityksenä säätyjen käsiteltäväksi. Ne puolestaan hyväksyivät 1869.

Suomen perustuslakien järjestelmällistämistä yritettiin saada aikaiseksi koko vuosisadan loppupuolen ajan, mutta eri-

mielisyydet estivät tämän. Uutena perustuslakina voimaan tuli kuitenkin 1906 valtiopäiväjärjestys. Tämän lain järjestyksessä säädettiin lopulta 1919 Suomen hallitusmuoto sekä sitä täydentäneet laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten

ja oikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen virkatoimien lainmukaisuutta ns. ”Ministerivastuulaki”. Lopulta Valtiopäiväjärjestys sai uuden, ajanmukaisen muodon 1928. Yhdeksi laiksi Suomen perustuslaki säädettiin vasta 1999. Tällöin Hallitusmuodossa ja ministerivastuulaissa olleet säädökset siirrettiin enimmäkseen muutoksitta uuteen perustuslakiin

Tämä vähensi tarvetta muuttaa perustuslakia joka kerta, kun päivittäisissä rutineissa tehdään vähäisiä muutoksia. Se vähensi eduskunnan työtä ja toisaalta lisäsi perustuslain koskemattomuutta asemaa.

Perustuslain asema ja kansalaisten oikeudet

”Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta.” Perustuslaissa on 131 pykälää, jotka jakautuvat 13 lukuun. Tärkeimpinä perusoikeuksina nousevat esille ihmisten yhdenvertaisuus lain edessä, oikeus elämään ja ihmisarvoon, rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, sekä uskonnon- ja omantunnonvapaus.

Nämä oikeudet muodostavat niin sanotun perusoikeuksien ytimen, jota ei voida rajoittaa edes poikkeusoloissa. Lähes kaikki perusoikeudet kuuluvat kaikille ihmisille. Poikkeuksena on liikkumisvapaus, joka

on Suomen kansalaisilla laajempi kuin ulkomaalaisilla. Julkinen terveydenhoito toteuttaa osaltaan yksilön oikeutta elämään, ihmisarvoon ja sosiaaliturvaan.

Perusoikeuksiin luetaan perustuslaissa yhdistymis-, kokoontumis-, sanan- ja uskonnonvapaus. Lisäksi myös taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Näitä ovat oikeus saada koulutusta ja oikeus omaan kulttuuriin ja työhön.

Perustuslain toinen luku säättää myös yhden velvollisuuden: ”Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.” Kahdestoista luku sisältää sääntelyn puolustuslaitoksen perusteista. Kaikille kansalaisille säädetään velvollisuus osallistua isänmaan puolustukseen, mutta samalla todetaan, että oikeudesta kieltäytyä aseellisesta maanpuolustuksesta säädetään tavallisella lailla.

Perustuslakiin tehtävien muutosten tarve on jälleen ajankohtaista. Maaseudun Tulevaisuus-lehdessä 17.10.2008 oikeusministeri **Tuija Brax** kertoo uutisena, että ”Perustuslakiin tehtävien muutosten valmistelu pääsee käyntiin piakkoin par-

*Kivipiirros
J.J. Nordströmistä
vuodelta
1867.*

lamentaarisessa työryhmässä”. Valtioneuvoston tarkoitus on nimittää työryhmä lokakuun 2008 lopulla.

Tiettävästi komitean johtoon tulisi suurimman eduskuntaryhmän edustajana varapuhemies **Seppo Kääriäinen**.

*Aune Räsänen,
Vehmersalmi*

Oikeuslaitoksen kehitys Suomessa –sarja jatkuu. Seuraavassa lehdessä: Parlamentarismi ja kansalaisten hyvinvointi.

Pohjois-Savon kotiseutuyhdistyksillä yhteiskulkue ja näyttely kotiseutupäivillä

Pohjois-Savon kotiseutuyhdistysten liiton puheenjohtajana jatkaa **Kirsi Moisander**. Näin päätti yhdistyksen marraskuussa kokoontunut liittokokous.

Lapinlahdella pidetyssä syyskokouksessa 8.11. valittiin hallituksen jäseniksi Jaakko Huttunen, Marja-Sisko Pihl ja Sirpa Ollikainen, varajäseniksi Olavi Saarelainen, Jukka Lappalainen, Riitta Räsänen ja Pirkko Hänninen.

Pohjoissavolaisten kotiseutuyhdistysten

ensi vuoden ponnistus on osallistuminen ja näkyminen Nilsiässä Tahkolla pidettävillä 2009 kotiseutupäivillä.

Liitto valmistelee avajaisten yhteiskulkuksen ja Pohjois-Savon kotiseututyötä esittelevän näyttelyn.

Kokouksen linjausten mukaisesti jatketaan myös yhteistoimintaa Pohjois-Savon kylät ry kanssa. Käsityöperinteen keruusta ja tallettamisesta toimitetaan opas yhdistysten käyttöön.

”Rieska-Kalle” väänsi talli- palveluohjesäännön puheeksi naisille

Kalle Väänänen:
Tässä teille terveisiä, (Karisto 1954)

Mitenkä eri maakuntien miehet kun-
nostautuivat sodassa. Hämmäläiset
eivät oikein ottaneet päästäkseen taistelun
alkuun, mutta sitten lämpenemään päästy-
ään eivät olisi malttaneet lainkaan lopet-
taa.

Pohjalaiset tappelivat tulisesti viikon ja
lähtivät sitten kotiinsa kehumään. Karja-
laiset tappelivat päivän ja tarinoivat toisen,
ja savolaisilla oli niin paljon tarinoimista,
etteivät joutaneet lainkaan tappelemaan.
s.123.

Kaksi savolaismiestä istuu ryypiskele-
mässä. Toinen kaataa ryypyn toverilleen ja
sanoo:

”Siinon tuas naula ruumiskirstuus.”

Johon toinen vastaa:

”Lyöppä yhdellä teillä toinennii ku on
vasara käessäsj.”

Naapuritalon isäntä pitää pienen puheen
laskiessaan seppelettä ja lausuu muun mu-
assa:

”Tuassa Oskarissa se mänj manan
majoelle perin rehellinen mies: jos mikä
muilta katosj, niin kyllä se siltä löyty.”

Olipa muuan mies, jonka piti pitää puhe
naisille (ennen sotaa Viipurissa):

”Minulle on annettu tehtäväksi pitää
puhe naisille. Mutta olen niin huono puhu-
ja, etten ole yrittänytään ruveta tekemään
teille mitään omaa puhetta. Huomasin näet
katsellessani tuota tallipalveluohjesääntöä,
että siitä saa vähällä vaivalla laatuunkäy-
vän puheen muuttamalla sanan ”hevonen”

24 AAKUSTI 4/2008

sanaksi ”nainen”.

Kohtele naista aina ystävällisesti. Kun
panet raudat naisen suuhun, lämmitä nii-
tä ensin kämmentesi välissä. Älä koskaan
kisko suitsista. Muista että naisen suu on
hellätunteinen. Jos nainen potkii, älä käytä
piiskaa, vaan pane nainen pakkopilttuu-
seen. Harjaa naista aina myötäkarvaan, älä
koskaan vastakarvaan. Jos olet ollut aje-
lulla ja nainen on hionnut, ota olkitukko ja
pyyhi tarkkaan kaikki paikat, etenkin säkä
ja vatsan alus.”

Hannu Purhonen,
eläkepastori, Kouvola

Savon kielen seura ry:n

Vuosikokous

Kokous pidetään lauantaina
14.3.2009 klo 11.00 Pohjois-Sa-
von Liiton salissa os. Sepänkatu
1, Kuopio (käynti pihan puolelta).
Kokouksessa käsitellään sään-
töjen määräämät ja muut esille
tulevat asiat.

Savon murrekilpailu

Kilpailu järjestetään välittömäs-
ti vuosikokouksen jälkeen lauan-
taina 14.3.2009 klo 12.00.

Seura odottaa runsasta osanot-
tajajoukkoa! Tulukee huastammaa
savvoo – hiljoo ja kovvoo!

TERVETULOA

Savon kielen seura r.y.
Hallitus

Paakkila selittyy monin tavoin

Paakki, Paakkila, Paakinniemi –nimi-siä paikkoja löytyy Suomenniemeltä sieltä, täältä, mm. Savosta ja Pohjanmaalta. Nimi on myös sukunimenä.

Lapinlahden Onkiveteen kuuluvassa Mäntylahdessa on Paakki, immeisten kielellä Puakki. Mikä on paakki? Monet ovat kyselleet, mutta vihjeen olen saanut saksalaisilta ja tanskalaisilta kesävierailta.

Nimi lienee tullut ruotsin kielestä, ehkä kauempaakin. Muinaisruotsin baaker, baaken sekä nykyruotsin båk, båken tarkoittavat merimerkkiä, loistoa. Tanskan bak on esim. laivan keulakoroke ja bakke kumpu ja myös luoto.

Sana lienee hyvin vanha germaaninen laina, sillä myös saksassa baake, Bake on merimerkki, reinikka ja verbi baken viitoittaa väylä. Muinaisfriisin baken on sekin merkkitulo. Viron paak, gen.paagi (äännetään lähinnä paaki) tarkoittaa merimerkkiä, reimaria, majakkaa, ja on luultavasti tullut ruotsista. Nimen takana saattaa olla latinan baca, bacca helmi.

Pohjanlahden rannikkomurteissa pooki (bokraha v.1766) ja Lönnrotilla puokki v. 1886 ovat merimerkki, majakka. Näin siis Puakissa olisi muinoin ollut merimerkki, kummeli ajoittain mahdollisesti valaistukin ”reinikka”.

Paakki, niin kuin monet saaret ja niemet on viimeisen jääkauden jälkeen kauan ollut veden peitossa, kohouma pohjassa. Maan vähitellen noustessa siitä on syntynyt ehkä vaarallinen kari, edelleen luoto ja viimein saari tai niemi. Niinpä Mäntylahden Puakki ollut vielä 1800 -luvun lopulla ja tulva-aikoina 1950 -luvullakin saarena. Nykyään se on mantereeseen liittyvä niemi.

Viimeistään eräkaudella lahdella lienee soudellut kalastajia, ketä lienevät olleetkaan, mutta varmaankin tarvinneet

”suunnannäyttäjää”.

Paakki iännästään joko puakki taekka ua vonneettisesti ua:n ja oa:n väliltä! Ota tuosta selevä.

Akka on vallasnainen

Akkala, Akkalansaari, Akkalansalmi -nimet on tietysti johdettu akka -sanasta, mutta mikä on sanan alkuperäinen merkitys? Nykyään nimitys on hieman halventavan sävyinen. Se on kyllä ”muinoin” tarkoittanut vallasnaista, jolla on hallussaan avaimet ja ukko ehkä hieman tossun alla.

Kalevalan Pohjan akka on juuri sellainen. Selma Lagerlöfin sadussa hanhiparven johtaja on nimeltään Akka. Karjalassa akka on tarkoittanut ja tarkoittaa vieläkin nainutta naista, myös mm. vanhempaa sirsarta, isoäitiä ym.

Muissa sukukielissä on samantapaisia sanoja ja merkityksiä: ak, aka, ak-a, ako. Viron akka, gen. akkan, on ’eit, vana-moor’. Herra Martilla (1580) ja Florinuksella (1678) se on merkityksessä vaimo, isoäiti, samoin lapin kielissä mm. ’ahkk’a, ’ahkku ’isoäiti’ Norjanlapissa ak’ka on vanha vaimo. Sana lienee ties kuinka vanha, sillä esmerkiten muinaisintiassa on ollut akk’a. Kreikan (h)akko on äiti, Demeterin imettävä, ja latinasta tunnetaan Acca Laurentia...

Akalla on muutakin käyttöä: akkatalo ’naisvaltainen talo’. ”--- puun näläkä miehelässä, vein näläkä akkalassa”(Pohj. karjala). Akkaniekka, naimisissa olova ukko (Pk). ”Taetaa siinä talossa olla akkavalta.”(Nilsia) Muita käynteitä: ’vaatteen hakasen alapuoli, lukkolaitteen alapuoli’. Pejoratiivisesti: akanilma, akanvirta, teki akan (mäessä), sataa akkoja (isoja lumia tai rakeita). Ruotsin murteissa agga on vastalaine, ja karjalasta tunnetaan myös veiakka, veihaltii.

Vaikka akka -sana on ollut monenlaisessa tuleksa, niin kaiken takana on nainen, kunnioitettu, arvostettu ja hellitty.

Jokseen neutraali lienee nykykielessä kouluikäisten tyttöjen ja naisten ainakin itäisessä Suomessa käyttämä: ”Nyt myös akat lähetään saunaan.”

Luveella ja luoteella kaukainen sukulaisuus

Luvelahti -nimisiä paikkoja on Suomessa kosolti muun muassa. Siilinjärvellä ja Sonkajärven Laakajärvellä, immeisten sanoin Lualla. Vieremän Luelahti ja Luejoki ovat samaa kantaa.

Lue, luve ovat tietenkin itämurteisia asuja luode -sanasta, ja sanat tarkoittavat länteen tai luoteeseen suuntautuvaa. Länsi ja luode ovat vanhastaan merkinneet suunnilleen samaa, näin usein kansanrunoudessa. Karjalan kielessä luuveh on ollut usein länsi. Viron loe, gen.loode tarkoittaa sekä länttä että luodetta.

Mistä luode on sitten lähtöisin? Skandinaavisissa kielissä on tulvaa ja jäälle nousutta vettä tarkoittava flod, muinaisnorjassa floth, joka taas on germaanninen, alun perin gootin kielen flodus merkityksessä tulva, virta, länsi, luode.

Suomalaisten esivanhemmat, Baltian tienoilla asuessaan ovat pelänneet lännestä uhkaavaa tulvaa. Toinen, uudempi merkitys luoteelle on C. Heleniuksen 1800-luvulla ehdottama pakovesi, nousuveden (vuoksi) vastakohta.

Ilmansuuntaa tarkoittavat lue, luue, luve ym. ovat kuitenkin vanhempia. Luvejoesta ja Luvelahdesta' on kaiketi sittemmin värkätty kirjasuomeen luode- (iännetty muinoin suunnilleen luothe). Muinoin d:n edeltäjä on äännetty engl.th:n tapaan.

Näin myös esimerkit lappalaisten talvikylää tarkoittava siida on äännetty jotenkin sithi, josta siiti, mm. Siitinselkä Varkauden tienoilla, mutta Siilinjärvi on muuttunut hämäläis -ällälliseksi?

Suomesta löytyy Hiisi -nimisiä paikkoja, ja kyseessä saattaa hyvinkin olla sama sana.

Kaijansalo tarkoittaa kapeaa

Kaija on yleinen paikannimien määritteosa. Lähtökohta ei kuitenkaan ole naisen nimi, vaan kaija on savolainen viännös kaita -sanasta, joka tarkoittaa kapeaa, esimerkiksi lahtea, saarta, niemeä tms.

Lapinlahden Karvasalmella on Kaijansalo, Kaijansaari.

Kaita kaidan, savoksi kaeta kaejan.

Mistä sana on peräisin? Lapin kielistä löytyy mm. skaita, skaide, skaidi, ja muista sukukielistä tunnetaan samantapaisia sanoja. Sana saattaisi olla vanha omaperäinen ainakin ims. ajalta, mutta voipi olla baltti- tai germaanilaina.

Kaita tarkoittaa muutakin: ruotsin skai-te on niemi, lapin kielissä mm. skai`te, skaidi (d=noin th) erkitsee mm. jokien välistä niemekettä, jänkien välissä oleva kukkula; gai`da on norjanlapissa kaista, kiila (puvussa), ehkä laina suomesta?

Salo on erämaata mutta myös saarta tarkoittava sana, ikivanha, muutakin kuin varsinaista saarta tarkoittava.

Karjalan salo, viron salu, saamen suolu merkitsevät paitsi saarta, myös mm. suon keskellä kohoavaa usein kallioista kumpua. Latvian ja liettuan sala, sala' tarkoittavat nimen kuten suossa olevaa kumparetta.

Tämmöinen kumpare saarena, saarekkeena selittyy sillä, että seutu on muinoin, ei ehkä kovin kauankaan sitten, ollut veden peittämä ja aikanaan soistunut, osin jääkauden jälkeen maan kohottua, osin kasvillisuuden lisääntyessä. Saattaa olla balttilaina, peräisin kauempaa itämerensuomesta?

Kirjasuomessa salo mainitaan ensi esiintymänä Henrik Florinuksen sanakirjassa v.1683.

Risto Jääskeläinen

Saksittuja

Leikkeet kokosi:
Marja-Riitta Saastamoinen

Liian kerkeä mies savolaiseksi 60 vuotta. Toisinkin saattaisi luulla, mutta kansanedustaja **Kari Rajamäki** ei ole syntymäsavolaisia. Hän on Kymenlaakson Anjalasta lähtöisin ja vasta parin vuoden iässä savolaistunut Varkauteen.

Savolainen tai ei, Rajamäki on tultu tuntemaan liukasliikkeisenä ja kerkeäpuheisena miehenä.

(Aamulehti 15.10.2008)

Ihmettelimme heti aamusta tutkimusta, jonka mukaan Suomessa asuu erilaisia ihmisiä. Yhdellä vilkaisulla **Vepan** baarissa huomaa saman tutkimattakin.

Nurmela on hämäläinen, joka on puhunut viimeksi juhannuksena. Sivistysjohtaja Äijälä on toisenlainen hämäläinen.

Hän osti Pälkäneellä vuonna 1962 pikaluistimet, mutta ei ole vielä ehtinyt kertaakaan jäälle.

Vepa on tutkimattakin satakuntalainen 500 vuoden takaa, sillä hän on aina oikeassa. En ole elämässäni tavannut ainuttakaan satakuntalaista, joka olisi ollut koskaan väärässä.

Kolkon kylän Heikki on kuin *Tunte mattoman sotilaan* Rahikainen. Savolaisena hän tenttaa vartissa kaikki, myy viisi pulloa tyrnimehua ja jatkaa matkaa ennen kuin kukaan ehtii kysyä Heikiltä mitään.

Pohjalaiset kesyntyvät yllättävän helposti. *Kerrostalon Anttikin* oli kotipuolesa Lapualla peräti *Isontalon Antti*.

Karjalaiset ovat kehittyneet rajaseudulla oveliksi. Työpsykologi pyysi työpaikkaa hakevaa karjalaista katsomaan tarkkaan ja kertomaan mitä näki.

- Käytätte piilolaseja, vastasi karjalainen.

- Paikka on teidän, mutta miten arvasitte?

- Eihän teillä ole korvia, jotka kannat-

taisivat sankoja.

(Aamulehti 25.10.2008, Matti Pitko)

Lainasanat ”Minua risoo, kun naapurin tuhti rouva ripustaa alkkarinsa narulle takapuoli minuun päin. Tuulessa näyttää, että ne pyllistää.”

(Nimimerkki Kualeppi Itä-Savo -lehti)

- **Brittiläinen** *Sydämen asialla* on ollut meidän molempien suosikki. Siellä on ketkun savolaisen oloinen ukkeli, jonka nimi on Vernon.

(Johanna Rusanen-Kartano vauvansa Yrjö Vernon Aleksanterin esikuvasta, HS)

Kurkistus tulevaisuuteen. Halusin keväällä 1967 nähdä, miltä tulisin näyttämään seniorivuosina. Niinpä ajatin tukkani kokonaan pois.

Eräänä aurinkoisena toukokuun päivänä törmäsin linja-autoaseman kulmilla hälisevään tyttölaumaan: ilmeisesti luokkaretkeläisiä Savon puolesta. Mustiin pukeutuneena, aurinkolasit silmillä ja kaljupäisenä olin kai sen verran hätkähdyttävä näky, että joukko hiljeni silmänräpäyksessä. Pian kuitenkin lauman keskeltä kuului kirkas ääni: ”Kahtokee, pula-aejjan Beatles!”

Jarmo Ratia

(Erikoinen tapaus, HS 6.10.2008)

Sairausvakuutus oli juuri tullut voimaan, kun savolainen peräkylän nuori mies meni asioimaan toimistoon. Kun hän ei osannut täyttää lomaketta, virkailija kyseli henkilö- ja muita tietoja.

- Nainut vai naimaton, aloitti virkailija.

- Tuota kerran Pielaveillä, vastasi nuori mies.

(Vitsimurjasuja, Aamulehti 25.9.2008)

AAKUSTI 4/2008 27

Geenikuilu! Helsingin yliopiston geenitutkijoiden hämmästyttävä löytö julkaistiin eilen *PLoS ONE*-lehdessä. Eli saksalaiset ja englantilaiset ovat geneettisesti lähempänä toisiaan kuin savolaiset ja pohjalaiset.

- Pieni yllätys tämä on, sanoo pohjalainen alfauros **Juha Mieto**. Mutta ei kovin suuri.

- Kun pohjalainen puhuu, se on kuin sika rukiissa. Se puhuu avoimesti ja suoraan eikä lerputtele. Kun savolainen puhuu, se herkuttelee sanoilla ja vastuu siirtyy kuulijalle. Kyllähän tämäkin osoittaa, että geenit ovat aika kaukana, Mieto vertaa.

Europarlamenttikko **Lasse Lehtinen** on huojentunut tuloksesta. Hän on työssään nähnyt läheltä runsaasti englantilaisia, saksalaisia, pohjalaisia ja savolaisia.

- Nyt se on sitten todistettu tieteellisesti.

- Luonteessa on suuria eroja. Ne, jotka tekevät jotain, ovat länsisuomalaisia, ne, jotka elävät puhumalla, itäsuomalaisia.

Helsingin yliopiston tutkimusryhmään kuulunut geenitutkija **Tuuli Lappalaisen** mukaan savolainen tai pohjalainen kansanluonne eivät sinänsä ole sidottuja geeneihin.

- Emme yrittäneet geenien avulla todistaa savolaisen olevan sellaisia kuin heidän sanotaan olevan.

Hänestä suurin osa ”pohjalaisuudesta” ja ”savolaisuudesta” on ympäristön aiheuttamaa kulttuurista perimää – ei geenien syytä.

- Pohjalainen voi muuttua hyväksi savolaiseksi, jos hänet siirretään Pohjanmaalta Savoan, ja päinvastoin.

Tutkimusta voidaan käyttää kansantautien geneettisten tekijöiden selvittämiseen.

(*Ilta-Sanomat* 25.10.2008)

Mummolla on monta nimeä. Murre ratkaisee: Tuffa vai taata, mummu vai fammu?

28 AAKUSTI 4/2008

Suomen murrearkiston tutkija **Anneli Hänninen** Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta sanoo isovanhempien puhutelmunimistä olevan keräystietoa, jota ei kylläkään ole 2000-luvulla päivitetty.

Ukosta fammuun Isoisän nimityksistä *ukko* ja *ukki* ovat Itä-Suomessa käytettyjä, sen sijaan *äijä*, *äiji* ja *äijö* tunnetaan itämurteissa, itä- ja länsimurteiden rajaseuduilla sekä Lapissa. *Vaari* ja *pappa* ovat laaja-alaisesti käytettyjä, *paappa* on tuttu Etelä-Pohjanmaalla.

Taata on hämäläinen isoisa ja *tuffa* (ruotsin sanasta *storfar*; *isoisä*) on etenkin Satakunnassa tuttu. Samoin *storfarista* ovat muotoutuneet Keski-Pohjanmaan *tuora* ja *tulari*. *Vaija* tunnetaan itäräjällä ja kaakkoisessa Hämeessä.

Isoäitiä sanotaan *ämmäksi*, *ämmiksi* tai *ämmöksi* itärajan tuntumassa ja Kainuussa, *muori* on hämäläinen muoto. *Mamma* on yleisesti Etelä-Suomessa käytetty, mutta erityisesti sana tunnetaan Etelä-Pohjanmaalla, Hämeessä ja Etelä-Savossa. *Nannaa* käytetään Virolahden suunnalla. *Mummu* tai *mummo* ovat yleissanoja, mutta varsinkin Hämeessä, Pohjois-Karjalassa ja Savossa tuttuja. *Mumma* asuu Etelä-Pohjanmaalla, samoin *momma*. *Mummi* on Savon ja Kainuun murretta.

Jos jompikumpi vanhemmista on suomenruotsalaista sukua, isoäidistä saattaa tulla *fammu* tai *famu*. Hämeessä ja Satakunnassa tunnetaan myös *isopappa* ja *isomuori*.

Yleiskieliset nimet *isoisä* ja *isoäiti* ovat viime aikoina yleistyneet puhutteluniminä.

(*Aamulehti* 9.9.2008, *Seija Routimo*)

Rattiskarnevaali parhaimmillaan. Muutama päivä siten Kuopion poliisilaitokselta tuli tiedote. Siinä kerrottiin Kuopion ja Siilinjärven alueella pidetystä ”rattiskarnevaalista”.

Ihan vain pari esimerkkiä savolaisten karnevaaleista: Varusmies ajeli Siilinjär-

vellä humalassa mukanaan 15-vuotias tyttö. Kyytiläinen yritti pysäytyksen jälkeen hypätä poliisiauton rattiin. Lopulta äiti kävi hakemassa tytön pois.

Kuopiossa nuorehko mies ajeli yli kahden promillen kännissä ilman vasenta eturengasta. No, vielä pari lisää Siilinjärveltä. Nuori mies ajeli kännissä pubin eteen ja käveli sisälle. ”Muina miehinä”, niin kuin poliisi tiedotti. Samassa kylässä nuori mies ajoi päin rakennustyömaan räjäytysmattoja kaatokännissä ja pakeni poliisia metsään.

Reipasta touhua Savossa. Minä en uskalla lähestyä Siilinjärveä, vaikka siellä onkin **Jyrki Katainen** (kok) valtuutettuna. Pikkujouluunkin on vielä aikaa.

(Välihuomio HS, Jaakko Hautamäki)

100 parasta ruokaa. Aamulehti julkisti 12.10.2008 raadin valitsemat 100 ruokalajia, joista oli mahdollista äänestää suomalaisten paras ruoka.

Numerolla 74 oli äänestettävänä kalakukko, jota lehti selosti näin:

Vain savolaiset voivat keksiä sen, että yhdistetään kala ja liha ja kätetään koko komeus taikinakuoreen. Kuulostaa hölmöltä ja paistaminenkin vie tuntikausia. Lopputulos on kuitenkin sellainen makuksen konsertti, että savolaisille antaa paljon anteeksi. Melkein murteenkin.

www.aamulehti.fi/100parastaruokaa.

Lyhyt on hauskaa. Aatekaappi klo 10.55 on Radio Peilin oma 5-minuuttinen ohjelma Ylen arkiston aiheista.

Terttu Lensun pakinasarja *Mummo vastaan muu maailma* on näitä Radio Peilin lyhytohjelmia. Mummon on kriittinen ja humoristinen. Lensu hallitsee sävyt. Kerran hän selvittikin pohjoispohjalasta murretaastaansa. Ei saanut ”saikkailla”. Piti hallita äänenpainot. Sama pohjoispohjalainen tausta oli Pentti Haanpäällä.

(HS, Kanavalla, Vesa Karonen)

Mika monisärmäinen. -Nuoret kirjai-

lijat pyrkivät vippailemaan Mika Waltarilta rahaa ja soittelivat hänelle illalla ja yöllä kysyen onko akateemikolla viinaa. Waltarilla oli tähän vakiovastaus: Kuule rakas ystävä, kun meillä ei säily!

(Ilta-Sanomat, Marja-Liisa Lappalainen)

Oudoin kirjannimi äänestettiin.

Kolmenkymmenen viime vuoden oudoin kirjan nimi on valittu äänestyksellä. Ykkössijan valtasi opus nimeltä *Kreikan maalaisposteljoonit ja heidän peruutusnumeronsa*, jonka kirjoitti **Derek Willan**.

Toiseksi tuli *Ihmiset jotka eivät tiedä olevansa kuolleita*. Kolmossijan valtasi kirja nimeltä *Kuinka välttää jättimäisiä laivoja*.

(HS 6.9.2008)

Murretyypit löysivät toisensa. Turun murteella runokirjoja kirjoittavan **Heli Laaksosen** ja Pohjanmaan murteella rokibiisejä kirjoittavan **Lauri Tähkän** ystävyys alkoi muutama vuosi sitten. Tähkä oli keikkamyynä Auraviihteessä ja totesi heti, että Helihän on hyvä tyyppi. Tämä oli juuri julkaissut runokirjan *Pulu uis* ja tarvitsi keikka-asioiden hoitajan.

Kun ilmaan heitettiin idea, että elonkerjuulaisista pitäisi tehdä kirja, Lauri tiesi heti, että Heli on oikea ihminen kirjoittamaan se.

Otava julkaisi syyskuussa Laaksosen kirjan nimeltä *Lauri Tähkä ja Elonkerjuu – Ilo joka elätelöö*.

(Iltalehti 24.9.2008)

Sari Mikkonen kirjoittaa hyvin maailmalta ja on edukseen Savossa

Sari Mikkonen: Pääkatkaisija. WSOY. 200 s. 32 e.

Novellistikirjailija Sari Mikkosen Pääkatkaisija-kokoelmassa on kolme hämää, unimaisen surrealistista novellia *Pilvien yläpuolinen kauneus*, *Yliopistoretki*, *Tarkoitukseni ei ollut ensinkään*.

Unohdin novellit välittömästi. Lopeta

AAKUSTI 4/2008 29

heti tällaisten novellien kirjoittaminen!

Parhaat novellit Mikkonen kirjoittaa sieltä, missä hänen juurensa ovat, Savosta.

Hyväntuulisin novelli on kuoleman odotukseen liittyvä *Nos mortituri te salutamus*. Sen päähenkilö Risto harrastaa yksinlaulua ja valokuvausta hautajaisissa. Suhteellisuudentajuton puuha-pete Risto on uskomattomuudessaan mykistävä hahmo. Uskon, että hän jää paitsi kirjaan myös elämään.

Kiinnitin ärtyneenä huomiota siihen, miten kunnanjohtajan rouva moittii klassista suomalaista lasimuotoilua kolhoksi lasitavaraksi. ja hienostokaupan myyjä kehuu Bugatin saumoja ja arvostelee marimekon ”säkkivaatteita”.

No, lukijan helpotukseksi rouva päätyy ostamaan harmaat vermeensä turvalliselta itäsuomalaiselta Carlsonilta.

Piti sanomani: Mikkonen on ihmiskuvaaja.

(*HS 12.10.2008, Matti Mäkelä*)

(Sari Mikkonen on syntynyt Juankosken Säyneisen Viitaniemen kylästä. Hän on asunut mm. Australiassa ja Espanjassa, asuu Italiassa. MRS)

Savolainen kauppaglobo parhaimmillaan

Lasse Lehtinen: Siivetönnä en voi lentää. 461 sivua. WSOY 2008. 30 e.

Kirjailija sekoittaa taitavasti faktan ja fiktion: romaanissa esiintyvät Suomen tärkeimmät poliitikot oikeilla nimillä.

Lehtinen osaa kouluttaa lukijansa. Tangomaisesta nimestään huolimatta *Siivetönnä en voi lentää* ei ole veijaritarina vaan sodasta tulleen suomalaisen miehen selviytymistarina. Romaanista ja myös päähenkilö Aholasta löytää Lehtistä itseään. Hänen isänsä oli kirjailijan syntyessä palomies ja äiti kaupanmyyjä.

Savolainen kauppaglobo ja hanhenmak-sasosialisti Lasse Lehtinen on pullistellut elämässään niin paljon, että tohtori ehkä
30 AAKUSTI 4/2008

maltaa jo keskittyä romaanien kirjoittamiseen. Hieman vähemmän Kekkos-kautnaa ja vanhoja vitsejä, niin Lehtinen on valmis suurten ikäluokkien tulkiksi.

(*Aamulehti 28.10.2008, Matti Pitko*)

Runoilija rakastaa juoksemista. Kirjailija, runoilija **Jouni Tossavainen** on kasvanut Pohjois-Savossa ja asunut siellä lähes koko elämänsä ajan.

Hän ei kuitenkaan vastaa alkuunkaan kliseistä mielikuvaa lupsakkaasta savolaisesta. Pikemminkin hän on eleettömyyteen asti asiallinen.

”Olen mielelläni savolainen ja ylpeä siitä. Mutta olen elänyt myös sen 1970-luvun, jolloin oli hävettävää puhua savon kieltä.”

”Ja hyvä niin, sillä sen kokemuksen kautta pystyn ehkä samastumaan esimerkiksi maahanmuuttajiin, joiden suomalaisuus kyseenalaistetaan heidän puhumansa kielen vuoksi.”

Tossavainen puhuu järjestelmällisesti savon kielestä eikä murteesta. Itse hän puhuu yleiskieltä.

”Jos menen käymään Tervossa, alan kyllä viäntee savoa. Mutta savolainen on sosiaalinen eläin ja sopeutuu tilanteisiin.”

Omaa 50 -vuotisjulkilausumaa kirjailija ei halua muotoilla, sillä ”savolainen vierastaa väitelauseita viimeiseen asti”.

”Sellaisen sanottuaan voi joutua tekemään jotain ihan oikeasti.”

(*Jouni Tossavainen, 50, HS 9.10.2008, Juha Mäkinen*)

Reilusti murteella. Marko Vesterbackan elämä pyörii kielen ympärillä. Päivisin hän opettaa poliiseille suomen kieltä, iltaisin hän tekee murretietokirjoja.

Vesterbackan tähän asti työläin kirja-projekti, *Tyrvään murteen sanakirja*, pohjautuu suomen kielen professori Heikki Ojansuun opiskeluaikanaan laatimaan sanaluetteloon, joka ehti olla Suomalaisen Kirjallisuuden seuran arkistossa 113 vuot-

ta ennen kuin se nyt julkaistiin.

Vesterbacka toivoo, että voisi myös opettajana istuttaa opiskelijoihinsa arvostuksen elävää kieltä kohtaan.

- **Väinö Linna** on hyvä esimerkki. Hänkin luki Virtarannan murrekirjoja ja sai niistä *Tuntemattoman sotilaan* ja *Täällä Pohjantähden alla* –kirjan vuoropuheluihin eloa ja rytmiä.

Murre on Vesterbackalle vähän kuin koti. Hän kertoo usein Vammalassa liikkueensa pohtivansa, kuinka ihmiset ovat sata vuotta sitten kävelleet samoja katuja puhuen samaa murretta kuin hän.

(*Aamulehti, SU, ihmiset 7.9.2008, Tiina Laaninen*)

”Pimeä ukko” arkkipiispana

Pekka Niiranen: *Martti Simojoki – kirkon ääni*. Kirjapaja 2008. 539 sivua. 42,90 euroa.

Pekka Niirasan teos kertoo Martti Simojosta, myrskyisän ajan 1964-1978 arkkipiispasta ja kirja nimeää hänet itsenäisyyden ajan merkittävimmäksi kirkonmieheksi.

Simojoki antoi v. 1968 lausunnon, jossa hän ei konservatiivien kauhuksi korostanutkaan, että homous ja sodomia ovat Raamatun mukaan kauhistus.

Muutamaa vuotta myöhemmin Simojoki törmäsi vielä kysymykseen, voiko kirkon työntekijä olla homo. Hänen mielestään kysymykseen oli mahdoton vastata.

Ja aivan kuten Paarma nyt, sai myös Simojoki kipakkaa palautetta rintaman eri puolilta. ”Kyllä te arkkipiispa olette pimeä ukko, ei voi muuta sanoa”, arvioi perinteisten arvojen kannattaja Kuopiosta.

(*HS 30.9.2008, Paavo Tukkimäki*)

Vuoden kylä löytyi Etelä-Savosta.

Vuoden kyläksi on valittu eteläsavolainen Siikamäki-Peiposjärven kylä.

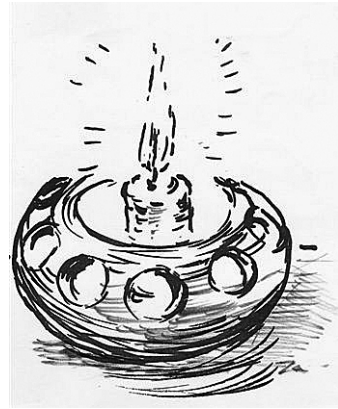
Pieksämäellä sijaitseva 300 asukkaan kylä on raadin mukaan aito, mutta samalla ajan haasteisiin räväkästi tarttuva.

Erityismaininnan ansaitsivat lapsiperheiden lähipalvelut.

Kylän valtteja ovat myös vahva talkoohenki ja uusyhteisöllisyys.

Suomen Kylätoiminta julkisti nimen 4.10. Sallassa.

(*HS 5.10.2008*)

Äitini kieli

*Äidilläni oli rikas kieli,
mahtava sanavarasto.*

Oma, tuttu murre.

Kauniita, lämpöisiä sanoja.

Kuvaavia ilmauksia.

*Hän opetti minulle
kielen ja murteen,
kun olin pieni,
Äitini.*

*Nyt haluaisin kirjoittaa
molemmat sanat,
Äidin ja Äidinkielen,
isolla alkukirjaimella.*

Ulla Hirvonen,
Varkaus

Piirros: Jukka Lappalainen

Fritiof Moses Laukkasen elämänvaiheet ja koulutoverit

Jyväskylän ja Kuopion lyseon pojat saivat aikoinaan opetusta ruotsin-, jotkut myös venäjänkielessä ja pikakirjoituksessa maisteri **Fritiof Moses Laukkaselta**. Lehtorimme tunnettiin jo Jyväskylän kouluajoilta *Riti* nimellä, mikä seurasi häntä myös Kuopion lyseoon. Minullakin oli ilo nauttia Riti Laukkasen opetusta.

Ritin ylioppilasluokalta kaikkiaan viisi toverusta suoritettiin akateemisen loppututkinnon, Laukkasen ohella **Otto Wilhelm Kuusinen**, **Edvard Gylling**, **Martti Kovero** ja **Johannes Jääskeläinen**. **Einari Weijo** aloitti myös korkeakouluopinnot Polilla, jatkoi Karlsruhen Teknillisessä korkeakoulussa, mutta liittyi jääkäriiliikkeen päätyen armeijaan ja everstin arvoon.

Yhteiskunnallisilta taustoiltaan nämä ylioppilaspojat olivat erilaisia. Niistä ei kuitenkaan olisi voinut ennustaa mitään. Otto Ville Kuusisen isä oli räätäli, jonka toinenkin poikansa kävi lyseota. Fritiof Laukkasen isä oli entinen renki, sittemmin ajuri, joka oli kuitenkin pannut lyseoon neljä poikaansa. Johannes Jääskeläinen tuli maanviljelijäperheestä, Einari Weijon isä oli varakas tilanomistaja, Martti Koveron lehtori, sittemmin professori ja Edvard Gyllingin isä piiri-insinööri, jonka kaikki neljä poikaa olivat lyseon kirjoissa. Näiltä pohjilta isänmaan toivot lähtivät maailmalle Jyväskylästä.

Gylling ja Kuusinen luokkakaverit pettivät isänmaansa

Kaikkien opinnot sujuivat hyvin, Gyllingistä tuli filosofian kandidaatti jo 1903 ja Kuusinen, Kovero ja Laukkanen seu-

rasivat vuoden parin välein. Jääskeläisen valmistui insinööriksi ja juristiksi. Gylling jatkoi lisensiaatiksi ja teki väitöskirjankin, muttei väitellyt, Koverosta tuli tohtori. Nämä molemmat olivat tilastotieteilijöitä. Gylling toimi Helsingin yliopiston tilastotieteen dosenttina ja kaupungin tilastotoimiston aktuaarina vv. 1910-18 ja Martti Koveron ansiokas virkatie johti Tilastollisen päätoimiston ylijohtajaksi. Hän teki maalleen arvaamattoman arvokkaita palveluksia ollessaan 1917-19 senaatin kamaritoimituskunnan elintarvikeosaston virkamiehenä. Jääskeläisen ura urkeni myös senaatin virkamieskuntaan ja päättyi Vaasan lääninhallituksen lääninsihteerinä.

Kuusinen oli sanomalehtimies jo vuodesta 1901. Hänen ”saavutuksiinsa” en halua tarkemmin puuttua. Oli hän SDP:n teoreetikkona laatimassa maalle valtiosääntöä K.J. Ståhlbergin johtamassa toimikunnassa.

Ståhlberg kuvaili Kuusista ”aika lahjakas, mutta myös juonikas ja vallanhimoinen intoilija”. Juonittelija jatkoi kohta valtiosäännön tekoa rajan tuolla puolen, mutta onneksemme se ei saavuttanut meillä lainvoimaa.

Gyllingin tavoin Kuusinen liittyi SDP:n jäseneksi ja päästyään eduskuntaan he nousivat pian puolueessa johtoasemiin. Nämä toverit vaikuttivat myöhemmin koko maan elämään – Luoja paratkoon hyvä, etteivät he katalissa pyrkimyksissään onnistuneet.

Ei kouluaikaisesta Otto Villestä olisi uskonut tulevan maanpetturiä, sillä hän oli erikoisen etevä kirjoittamaan isänmaallisia runoja lyseossa. Hämmästyttävä on myös virkamiesperheestä olevan Gyllingin kehitys arvostetusta yliopistomiehes-

tä vallankumoukselliseksi ja isänmaansa kavaltajaksi.

On hieman noloa tunnustaa, että näitten toverusten tausta on jäänyt hieman hataralle pohjalle. Oli käsitys, että molemmat olivat vain tavallista nohovampia punainen riepu käsivarressa tapelleita punakaartilaiden keulamiehiä. Hehän kuuluivat maan suhteellisen harvalukuiseseen sivistyneistöön.

Riti Laukkanen raivasi itselleen erilaisen elämäntien

Fritiof Laukkasen opettajan ura alkoi Jyväskylän lyseossa ja jatkui Kuopion lyseossa. Varreltaan lyhyehkö, säntillinen opettaja ei oikein avautunut meille. Hän harrasti sellaista kuivaskaa englantilaista huumoria. Vasta myöhemmin saimme tietää, että välit puolisoon eivät olleet kai koskaan kohdallaan ja hän saattoi tulla kouluun suoraan klubilla viettämänsä yön jälkeen. Kuinka vähän me tunsimmekaan Ritiä ja hänen elämänvaihteitaan. Eipä hän itse koskaan kertonut niistä ja pidimme häntä jokseenkin tavallisena lehtorismiehenä, jonka elämä oli aina ollut vakaata ja väritöntä.

Eipä se niin mennytkään. Tultuaan Kuopioon syksyllä 1917 Riti liittyi suojeluskuntaan, osallistui Varkauden taisteluihin ja oli mukana Viipurin valtauksessa. Vapaussodan jälkeen hän toimi 10 vuotta suojeluskuntapiirin kansliapäällikkönä Kuopiossa.

Luokkatoverusten poliittiset katsomukset jakaantuivat jyrkästi ja aiheuttivat vähitellen sen, ettei luokkakokouksissa vähitellen enää kaikkia tavattu. Kuusinen ja Gylling, nuo totiset toverit kääntyivät vasempaan, aluksi vain sosialidemokraateiksi, mutta sitten äkkijyrkiksi kommunisteiksi ja isänmaanpettureiksi. Laukkanen ja Jääskeläinen olivat suojeluskuntalaisia, Weiijo Saksassa jääkärikoulutuksessa.

Kohtalo vei näistä neljä vielä viimei-

sen kerran lähekkäin, mutta kuitenkin niin kauas toisistaan. Weiijo oli komppanianpäällikkönä Viipurin vallattaessa ja Laukkanen samoissa joukoissa. Saartorenkain sisällä olivat Kuusinen ja Gylling. Kuusinen livahti punapäälliköiden kanssa Pietariin, Gylling pakeni hankin menen Ruotsiin, mistä siirtyi 1920 Leninin kutsusta Venäjälle.

Heidän myöhempi toimintansa isänmaansa pettäjinä ansaitsee vain halveksuntamme. Otto Ville Kuusinen eteni kyllä kyllänkonsteillaan korkealle CCCP:ssä, mutta eipä vain saanut kiihkeästi halua maansa oikeaa pääministerinvirkaa Suomessa, vaan piti tyytyä halpaan Terijoen jäljitelmään. Gyllingille kävi niin kuin lukemattomille muillekin Venäjälle loikanneille. Gylling hävisi Stalinin vainoissa jäljettämiin.

Jääskeläisen kuolema oli traaginen onnettomuus. Hän oli lähtenyt Mannerheimin kutsusta Pietarsaaren tykistökouluun. Kaupunginhotellissa sotaan lähtevät jääkärit ja tykkimiehet saivat pikkutunneilla humalapäissään ajatuksen, että pidätettyinä olleet kuusi työväenyhdistyksen jäsentä pitäisi tuomita kuolemaan ja ampua. Jääskeläinen oli lähtöjuomingeissa mukana, mutta juristina sanoi, ettei ihmisiä noin vain ammuta. Seuraus oli, että ruotsalainen eversti Hamilton antoi käskyn ampua myös lääninsihteeri Jääskeläinen, Valkoisen armeijan tykkimies ja suojeluskuntalainen. Kaikkea se viina teettää.

Jos Fritiof Laukkasella ei omasta mielestään ollut kertomista omasta elämästään, niin jotakin olisi hän sentään voinut kuvailla ylioppilasluokkatovereittensa vaiheista. Olisimme kuunnelleet hiirenhiljaa, me lyskan pojat.

Pentti Tuovinen
Kuopio

Lähde: Paavo Rantanen: Luokkatoverit vuoden 1918 pyörteissä. Kanava n:o 4-5/2008.

Oudot olympialaiset nähtiin Väinölänniemellä syyskuussa kun antifestivaali 2008 Väinölänniemi Hounur Run starttasi matkaan. Kunniajuoksuun osallistunut Savon kielen seuran joukkue tunnuksineen (vasemmalta) Osmo Hänninen, Seppo Kononen, Teuvo Laakkonen, Kalevi Purovesi, Anneli Valta-Lisitsin, Eila Ollikainen ja Asko Ruuskanen. Joukkueemme sijoituksesta tulee maininta vuosikertomuksen yhteyteen.

Lämmin kiitos

Esitän ilahtuneena kiitokseni Savon kielen seuralle merkkipäivänäni saamastani yllättävästä huomiosta ja seuran edustajien tervehdyskäynnistä kotonani Kauriinperällä.

Aakusti -lehen kokkooja *Jukka Nykänen*

Savon murrekilpailu

Lauantaina
14.3.2009 klo 12.
Lisät. Birgitta Paju-
silta puh:
040-572 9776

Tilda Löthman-Koposen elämäntyöstä kirja

Leppävirta-seura on julkaissut FM Paula Antikaisen kirjoittaman kansanedustaja, talousneuvos Tilda Löthman-Koposen henkilöhistorian kirjana 8.6.2008 Leppävirta-päivien kotiseutujuhlassa. Henkilöhistorian laatimiseen seura sai Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Savon rahastolta apurahan. Lisäksi Leppävirran kunta kannusti ja avusti kirjan tekemistä.

Kirjan nimi on Laulu syömmeta aukaisee, Tilda Löthman-Koposen elämä. Kirjassa on 111 sivua, runsaasti valokuvia sekä Löthman-Koposen omia kirjoituksia.

Kirja on lainattavissa Kuopion kaupungin ja Leppävirran kirjastoista ja muutama kappale on vielä myymättä. Sen hinta on 12 euroa ja sitä voi tiedustella seuran puheenjohtaja Leena Lyytikäiseltä p. 040 4118435.

Raija Uhlback hoitaa myös seuran jäsenasiat

Raija Uhlback toimii Savon kielen seura ry:n rahastonhoitajana. Hän on ottanut toistaiseksi vastuulleen myös jäsenasioiden sekä AAKUSTI -lehden tilausten hoitamisen.

Oletko kiinnostunut mielekkästä tekemisestä lup-

sakoiden ihmisten parissa ja haluaisitko toimia jäsen-sihteerinä? Ota yhteyttä Raijaan mahdollisimman pian puh. 050 917 4462, raija.uhlback@suomi24.fi

Birgitta Pajusilta
Sihteeri

Raija Uhlback on toiminut seuran taloustirehtöörinä ja potkua riittää vielä jäsenasioiden hoitoonkin.

SAVON KIELEN SEURA RY JÄSENAANOMUS

Savon kielen seuran tarkoituksena on

1. savon kielen ja savolaismurteiden tutkiminen ja hoitaminen
2. savolaisen puhekielen ja kirjoitetun kielen säilyttäminen ja kehittäminen
3. kirjailijoiden sanataiteen tutkiminen ja hyödyntäminen
4. savolaisen ilmaisuuden kaikinpuolinen tukeminen

Haluatko perustella hakemustasi tai tehdä esityksen seuran toiminnan kehittämiseksi?

Paikkakunta ja päiväys

Nimi (selkokielisesti)

Allekirjoitus

Osoite

Postinumero ja paikkakunta

**Valitse ja ilmoita
sopivin vaihtoehto:**

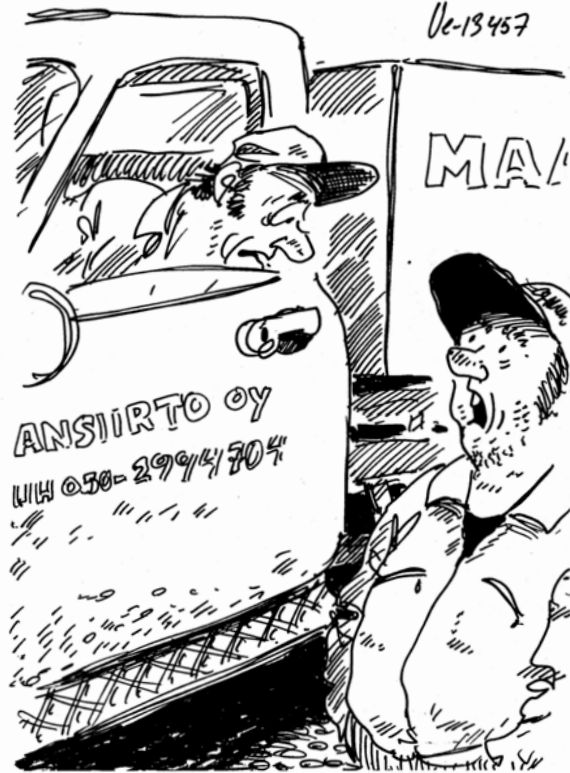
- * Jäsenmaksu (sis. Aakusti- lehden): 15 euroa/vuosi
- * Aakusti- lehti: 15 euroa/vuosi
- * Yhteisöjäsenmaksu: 30 euroa/vuosi
- * Kannatusjäsen: 150 euroa/vuosi
- * Ainaisjäsenmaksu: 150 euroa

Palauta lomake osoitteeseen:
Raija Uhlback
Puijonsarventie 15 B 9
70620 KUOPIO

Tai lähetä tiedot sähköpostitse:
raija.uhlback@suomi24.fi
puh. 050 -917 4462

**Maukasta
savon kieltä
seitsemänä
päivänä
viikossa,
edullisesti
kotiin
toimitettuna**

SUTKAUS

- Missä täällä on se Outokorventie ja onko sitä vaikea etsiä?
- Heleppooha se ehtiminen on auton kanssa. Vuan se löytäminen se siinä vaekeeta on. Varsinnii jos sitä viärästä paekasta ehtii.
M.T.L. (KUOPIO)

Tal-
strate
Ensin
tyhjiö
raill-
tar-
n-
l-
a-
on
noka-
tuma
tiin ja
not")
Mi-
kote-
va'
vy-
v-
lc-
ni p-
mitä

I

Se-
rian
lisä:

Savon Sanomien sutkaus, nurkkavitsi, on elävää savolaista sanallista perinnettä ja samalla myös väärentämätön todiste kunkin ajan arvoista ja sattumuksista. Se on myös palsta, jota kaikki lukijat saavat olla vapaasti toimittamassa. Lähetä oma sutkausehdotuksesi osoitteella Savon Sanomat/sutkaus, PL 68, 70101 Kuopio tai sähköpostitse lukijansanomat@savonsanomat.fi

SAVON SANOMAT
www.savonsanomat.fi